

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2020

Valentín Pecuch

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

„Vodca“ Marian Kotleba

Bakalářská práce

Autor práce: Valentín Pecuch

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Hana Kubátová, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 04. 05. 2020

Valentín Pecuch

Bibliografický záznam

PECUCH, Valentín. „*Vodca*“ *Marian Kotleba*. Praha, 2020. 38 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce Hana Kubátová, M.A., Ph.D.

Rozsah práce: 77108 znaků

Anotace

Personalizácia politiky sa v dnešných dňoch stala všadeprítomným fenoménom. Politici sú čím ďalej viac charakterizovaní podľa osobnostných vlastností a dostávajú sa na úkor svojich politických strán viac a viac do centra diania. Moja bakalárska práca sa venuje personalizácii v rámci krajne pravicových subjektov, konkrétne personalizovanému vodcovstvu Mariana Kotlebu naprieč jeho politickou kariérou. Cieľom práce je skúmať, nakoľko spĺňa Marian Kotleba indikátory personalizovaného vodcu. Práca je rozdelená na viacero častí, pričom prvá poskytuje teoretickú oporu, druhá načrtáva politickú biografiu Mariana Kotlebu a politické zoskupenia Slovenská pospolitosť, Slovenská pospolitosť – národná strana a Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko. Tretia časť sa venuje kategorizácii personalizovaného vodcovstva Mariana Kotlebu a skúmaniu indikátorov typických pre personalizovaných vodcov.

Annotation

Personalization of politics has become a global phenomenon nowadays. Politicians are becoming more frequently characterized by their personal qualities, and are becoming more and more prominent at the expense of their parties. My bachelors thesis is focused on personalization of far-right groups and parties, more particularly on the personalized leadership of Marian Kotleba throughout his political career. The aim of the thesis is to analyze, to what extent does Marian Kotleba meet the indicators of a personalized leader. The thesis is divided into three chapters. The first chapter focuses on the theoretical basis, while the second sketches political biography of Marian Kotleba and political groupings and parties Slovak Togetherness, Slovak Togetherness – National Party and Kotlebists - People's Party Our Slovakia. The third part is concerned with categorizing personalized leadership of Marian Kotleba and analysis of indicators typical for personalized leaders.

Klíčová slova

personalizácia, krajná pravica, Marian Kotleba, Slovenská pospolitosť, Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko

Keywords

personalization, far-right, Marian Kotleba, Slovak Togetherness, Kotlebists - People's Party
Our Slovakia

Title/název práce

„Vodca“ Marian Kotleba
„Leader“ Marian Kotleba

Poděkování

Na tomto mieste by som sa rád poďakoval svojej vedúcej práce Hane Kubátovej, M.A., Ph.D. za ústretovosť, odbornosť a cenné pripomienky pri písaní práce.

Obsah

Úvod.....	2
1. Personalizácia	5
1.1 Personalizácia ako všeobecný fenomén	6
1.2 Definícia a typológia personalizácie	6
1.3 Personalizované vodcovstvo.....	8
1.4 Personalizácia v rámci krajne pravicových subjektov	11
2. Marian Kotleba, Slovenská pospolitosť a Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko.....	13
2.1 Politická biografia Mariana Kotlebu.....	13
2.2 Slovenská pospolitosť a Slovenská pospolitosť – národná strana	17
2.3 Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko	19
3. Zaradenie personalizovaného vodcovstva Mariana Kotlebu	21
3.1 Typ diskurzov	21
3.2 Typ spojenia s podporovateľmi a občanmi	22
3.3 Reakcia občanov na personalizovaných vodcov.....	24
4. Indikátory personalizácie	26
4.1 Používanie sociálnych sietí a zmena názvu.....	26
4.2 Sebadôvera.....	27
4.3 Spôsobilosť.....	27
4.4 Integrita.....	28
4.5 Potreba moci	29
4.6 Flexibilita.....	29
4.7 Kognitívna komplexita.....	30
Záver.....	31
Použitá literatúra	34

Úvod

Predložená práca o Marianovi Kotlebovi a jeho postavení v stranách Slovenská pospolitost' – Národná strana, respektíve Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko je príspevkom k výskumu politickej personalizácie v rámci radikálne pravicových strán. Opiera sa o výskum politickej personalizácie k tejto téme, reaguje preto na práce autorov ako Jean Blondel, Thomas Poguntke, Paul Webb, Gideon Rahat, Tamir Sheafer a Ofer Kenig (Blondel a Thiébault 2010; Poguntke a Webb 2005; Rahat a Sheafer 2007; Rahat a Kenig 2018). Tieto dnes už klasické práce o personalizácii politiky nám hovoria, že v súčasnej dobe ľudia identifikujú – rozoznávajú, pamätajú si a podľa toho volia – politické strany na základe najvýraznejších osobností, ktoré v nich pôsobia. Inými slovami, na rozdiel od akéhosi zlatého veku masových strán v minulom storočí si ľudia čím ďalej tým viac vyberajú politické strany na základe jednotlivcov a ich osobných vlastností.

Pôvodne mala práca pracovať s teóriou führerprinzipu (vodcovského princípu), od ktorého som sa ale po preštudovaní sekundárnej literatúry odchýlil smerom k personalizácii. Ako v práci ukazujem, personalizácia je aktuálnym konceptom, ktorý lepšie vysvetlí postavenie Mariana Kotlebu v demokratickom režime Slovenskej republiky. Preto je práca opierajúca sa o personalizáciu vecnejším príspevkom do diskusie.

Ako súčasná politologická literatúra ukazuje, personalizácia nie je jav obmedzený iba na jednu krajinu či Európu ako kontinent. Rahat a Kening sa napríklad venujú skúmaniu personalizácie vo svetovom meradle a pozorujú tento fenomén prakticky vo všetkých krajinách. Poukazujú pritom napríklad na amerického prezidenta Donalda Trumpa, rakúskeho kancelára Sebastiana Kurza alebo francúzskeho prezidenta Emmanuela Macrona (Rahat a Kenig 2018). Personalizácia sa prejavuje tiež tým, že samotné vlády sú označované prívlastkami podľa premiérov (v rakúskom prípade napr. Kurzova vláda) a nie podľa politických strán, a jednotliví politici dostávajú čím ďalej tým viac vysielacieho času v médiách (McAllister 2007).

Práca sa zameriava na fenomén prejavov personalizácie vodcovstva v prípade krajne pravicových subjektov. Konkrétne sa venujem prípadu Mariana Kotlebu a strán Slovenská pospolitost' – Národná strana a Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, v ktorých pôsobil či pôsobí, v oboch najprv ako radový člen a neskôr ako líder. Kladiem si pritom

otázku, nakoľko spĺňa Marian Kotleba indikátory personalizovaného vodcu. Zaujíma ma pritom tiež, nakoľko môže teória úspech Mariana Kotlebu vysvetliť, nakoľko je teda analyticky užitočná práve v prípade radikálne pravicových strán.

Marian Kotleba je súčasťou slovenskej politiky po takmer dve desaťročia. Po uplynulých tohtoročných parlamentných voľbách znova zasadne do poslaneckej lavice, keďže strana Kotlebovci – ĽSNS, ktorej predsedá, bola po druhýkrát zvolená do parlamentu. Nie je to ale jeho jediný politický úspech, keď ešte pred úspechom vo voľbách parlamentných zaznamenal víťazstvo vo voľbách župných, keď sa stal županom Banskobystrického kraja. Pred pôsobením v ĽSNS (2010 – súčasnosť) viedol stranu Slovenská pospolitosť – Národná strana (2003 - 2007), a v oboch týchto zoskupeniach zastával a stále zastáva centrálné postavenie. Slovenská pospolitosť bola síce rozsudkom Najvyššieho súdu rozpustená, ale ĽSNS získala v uplynulých dvoch parlamentných voľbách 8,04 % (2016) a 7,97 % (2020) hlasov (čo zodpovedá 14 a 17 kreslám v slovenskom 150 člennom parlamente).

Oporu pre túto prácu poskytne, ako je načrtnuté vyššie, práve teória personalizácie. Táto téma bola zvolená na základe prudkého vzostupu preferencií a volebných ziskov strany Kotlebovci – ĽSNS. Navyše výskum personalizácie konkrétnych politikov na Slovensku poväčšine absentuje. V literatúre síce nájdeme komparácie medzi Róbertom Ficom a Mikulášom Dzurindom (Gherghina 2020), či personalizáciu slovenských straníckych lídrov vo vzťahu k medializácii (mimo Kotlebu a ĽSNS) (Žúborová 2011), priamo krajne pravicovým stranám sa ale výskum vyhýbal. Moja práca sa toto pokúsi aspoň čiastočne napraviť.

Práca sa skladá z teoretického rámca a empirickej časti. Teoretický rámec vychádza zo sekundárnej literatúry vyššie spomenutých autorov, a je rozdelený na viacero kapitol. V úplnom úvode je predstavený historický kontext tejto teórie, ktorý vysvetľuje, čo viedlo k upriamaniu pozornosti akademickej obce na tento jav. Na základe prehľadu literatúry ukážem, že korene personalizácie sú staršie viac ako polstoročie. Následne je personalizácia popísaná ako všeobecný fenomén, vyskytujúci sa čím ďalej tým častejšie po celom svete. Keďže personalizácii ako konceptu zatiaľ chýba jasné vymedzenie a zhoda čo sa týka definície a typológie, časť práce sa venuje práve aj tomuto definičnému problému. Táto časť práce umožňuje vybrať si pre skúmaný prípad typológiu, ktorá je ďalej upresnená novším a pre súčasnú situáciu výstižnejším delením. Jasnejšie vymedzenie pojmov nám dovoľuje si ďalej definovať personalizované vodcovstvo a kategórie, do ktorých bude možné zaradiť vodcovstvo Mariana Kotlebu. Následne je špecifikovaná personalizácia v rámci krajne

pravicových subjektov. Špecifikácia poskytne indikátory, ktoré v literatúre personalizovaní vodcovia spĺňajú, moja práca ich bude schopná tak potvrdiť alebo vyvrátiť.

Druhá, empirická časť nadväzuje na teoretický výklad. V tejto časti sa zameriam na personalizáciu vodcovstva v krajne pravicových stranách, a to na prípade Mariana Kotlebu naprieč jeho politickou kariérou. Ako zdroj mi bude slúžiť sekundárna literatúra, a to biografia Mariana Kotlebu od Daniela Vraždu (Vražda 2017), odborné články zaoberajúce sa politickými zoskupeniami Slovenská pospolitosť (Mikušovič 2007) a Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (Budajová 2018). Opriem sa tiež o stanovky politických strán Slovenská pospolitosť – Národná strana a Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (aj naprieč zmenami názvov), rozsudky Najvyššieho súdu ohľadom rozpustenia Slovenskej pospolitosti – Národnej strany (3 SŽ 79/2005-54) a Kotlebovci – ĽSNS (spis 9017200083), či články z periodík ako Denník N, Aktuality a SME. V empirickej časti najprv predstavím politickú biografiu Mariana Kotlebu a teda tiež dobu, ktorá predchádzala jeho vstupu do politiky. Následne sa zameriam na jeho pôsobenie v Slovenskej pospolitosti (SP), Slovenskej pospolitosti – Národnej strane (SP-NS) a strane Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (Kotlebovci – ĽSNS). Ďalej budem pozornosť venovať subjektom SP, SP-NS a Kotlebovci – ĽSNS, čo sa týka ich zaradenia do systému, vývoja, volebných ziskov a následných podnetov na ich rozpustenie zo strany generálnej prokuratúry.

Ťažisko mojej práce je venované zaradeniu personalizácie Mariana Kotlebu podľa typov vzťahov, ktoré boli charakterizované Blondelom a Thiébaultom (2010). Mieru, do akej je vodcovstvo Mariana Kotlebu personalizované ukážem na základe indikátorov príznačných pre personalizáciu v rámci krajne pravicových strán, a tými sú používanie sociálnych médií, obsiahnutie mena v názve strany (Albertazzi et al. 2018) a šesť charakterových vlastností personalizovaných vodcov: sebadôvera, spôsobilosť, integrita, potreba moci, flexibilita a kognitívna komplexita (Gherghina 2020).

1. Personalizácia

Ako som uviedol v úvode, vo svojej práci sa venujem a opieram o literatúru zaoberajúcu sa personalizáciou v rámci krajne pravicových strán. Pre pochopenie špecifik tohto typu personalizácie je ale nutné ju zaradiť do širšieho a všeobecnejšieho kontextu personalizácie ako takej. Zároveň je nutné uviesť a spresniť tento koncept, jeho definíciu a typológiu vzhľadom na to, že v literatúre nie je jednoznačne vymedzený. Neskôr túto spresnenú definíciu použijem ako oporu pre štúdiu konkrétneho prípadu Mariana Kotlebu. Predstavenie širokého kontextu mi navyše umožní určiť, na ktoré prejavy sa je treba vo zvolenom kontexte bližšie zamerať.

Politológ Edwin C. Hargrove už pred viac ako 50 rokmi napísal, že „politickí vedci píšú o nevyhnutelnosti ‚personalizácie moci‘ v modernej industriálnej spoločnosti. Ďalej autor uvádza, že ako stará politika tried a ideologického konfliktu v Európe klesá, ako sa televízia stáva hlavným nástrojom politickej informovanosti verejnosti, ako sa strany a parlamenty oslabujú pred exekutívou, tým viac bude pre ľudí politika a moc viditeľnejšia cez populárnych lídrov a títo lídri budú hlavným prostriedkom na naviazanie politického záujmu verejnosťami“ (Poguntke a Webb 2005, s. 21). Tieto takmer „veštecké“ slová boli napísané ešte v čase, kedy bola televízia len „v plienkach“ a o modernejších technológiách, akými sú internet či sociálne siete, nebolo ešte ani chýru ani slychu. O nejaký čas neskôr, v roku 1971 Farrell odsledoval, že „v takmer všetkých politických systémoch, exekutívna dominancia a personifikácia tejto dominancie v jednom lídrovi je centrálnym faktom politického života“ (Poguntke a Webb 2005, s. 18). O niekoľko rokov neskôr publikoval Martin Wattenberg svoju vplyvnú štúdiu, v ktorej po skúmaní prezidentských volieb v Spojených štátoch medzi rokmi 1952 až 1958 vyhlásil, že sa dostávame do novej éry v politike, v centre ktorej sú kandidáti. To znamená posun pozornosti zo strany elektorátu od politických strán a problémov smerom ku individuálnym kandidátom (v prípade Wattenbergovej štúdie išlo o prezidentských kandidátov) (Garzia 2011). Personalizácia (v oblasti politiky) je tu vyjadrená ako proces, pri ktorom sa kladie čím ďalej tým väčší dôraz na kandidátove či jednotlivcove osobné kvality a jednotlivец získava väčšiu váhu na úkor politických strán, ako napríklad v prípade Izraela medzi rokmi 1948 – 2003 (Rahat a Sheafer 2007).

1.1 Personalizácia ako všeobecný fenomén

Keď berieme v úvahu to, že viacerí pozorovatelia si všimli výskyt politickej personalizácie mnoho rokov dozadu, nie je prekvapením, že sa stala takmer všeobecným fenoménom. Znamená to tak väčšiu pravdepodobnosť a jednoznačnosť výskytu aj v prípade skúmanom v tejto práci. V nasledujúcich deväťdesiatych rokoch a na prelome tisícročí vznikajú čím viac tým početnejšie štúdie, v ktorých autori tento koncept využívajú pre štúdium jednotlivých štátov a ich vlád. Príkladom môžu byť práce týkajúce sa Veľkej Británie v spojení s premiérom Tonym Blairom (v rokoch 1997 – 2007), Nemecka za Gerharda Schrödera (1998 – 2005), alebo Talianska v časoch Silvia Berlusconiho (1994 – 1995, 2001 – 2006, 2008 – 2011) (Poguntke a Webb 2005). Čo sa týka dnešnej doby, vidíme ešte viac príkladov personalizácie, menovite v prípade rakúskeho kancelára Sebastiana Kurza a jeho vedenia Rakúskej ľudovej Strany (ÖVP), alebo ak rozprávame o prezidentských režimoch, nie je možné vynechať amerického prezidenta Donalda Trumpa, ktorý si aj napriek antipatiám v rámci vlastnej strany dokázal získať dostatočnú voličskú podporu na to, aby si zabezpečil víťazstvo. Aj prezident Emmanuel Macron sa postavil na čelo Francúzska s podporou voľného politického hnutia, a nie nejakej tradičnejšej stránickej mašinérie (Rahat a Kenig 2018).

Trend personalizácie je podporovaný aj slovami politológa McAllistera – „podľa trendu, ktorý je zdieľaný všetkými liberálnymi demokraciami, politika sa stala čím ďalej tým viac personalizovanou. Je bežné, aby boli vlády pomenované podľa ich lídrov, namiesto strany ktorá je v úrade, hlavne keď táto strana a ich líder vyhrali následné voľby“ (McAllister 2007, s. 1), pričom nie je jediným, ktorý považuje pomenovávanie vlád na základe ich lídrov za jasný prejav tohto trendu (Garzia 2011). Je ale nutné podotknúť, že napriek viacerým prácam hovoriacim o jasnom postupnom raste personalizácie (Rahat a Sheaffer 2007; McAllister 2007; Rahat a Kenig 2018), nájdu sa aj štúdie, ktoré hovoria o slabých, alebo zmiešaných výsledkoch týkajúcich sa skúmania tohto trendu (Rahat a Kenig 2018).

1.2 Definícia a typológia personalizácie

Napriek tomu, že politická personalizácia nie je novým konceptom, stále nie je jasne vymedzená. O tom svedčí aj fakt, že pred viac ako desiatimi rokmi našli van Santen a van

Zoonen v literatúre sedem definícií tohto pojmu (Rahat a Kenig 2018). Jedna z najčastejšie používaných definícií vidí politickú personalizáciu ako „proces, v ktorom sa časom politická váha individuálneho aktéra v politickom procese zväčšuje, zatiaľ čo sa centralita politickej skupiny (tj. politická strana) znižuje“ (Rahat a Sheaffer 2007). Podobne ju definuje aj Karvonen, keď tvrdí že „individuálni politickí aktéri sa na úkor strán a kolektívnych identít stali viac prominentnými“ (Garzia 2011, s. 698). Potreba jasnejšieho vymedzenia je samozrejmosťou, aby sa predišlo zmätku v pojmoch a umožnila použitie tej najvýstižnejšej typológie.

Čo sa týka rozdelenia, a teda typológie personalizácie, Rahat a Sheaffer rozlišujú medzi tromi hlavnými typmi personalizácie – inštitucionálnou, mediálnou a behaviorálnou (Rahat a Sheaffer 2007). Inštitucionálnu personalizáciu definujú ako „adopciu pravidiel, mechanizmov a inštitúcií ktoré dávajú väčší dôraz na individuálneho politika a menej na politické skupiny a strany“ (Rahat a Sheaffer 2007, s. 5). Ako príklad takejto zmeny uvádzajú nahradenie uzavretého zoznamu vo volebnom systéme zoznamom otvoreným, či predstavenie „primáriek“ v niektorých Izraelských politických stranách (Rahat a Sheaffer 2007). Rahat a Kenig túto typológiu ďalej rozpracúvajú, a v rámci inštitucionálnej personalizácie rozlišujú aj personalizáciu v nevládných inštitúciách. Tá nastáva, keď strana alebo iná politická skupina, prijme reformy ktoré menia rozdelenie síl medzi členmi a lídrom, pričom napríklad právo veta pre lídra pri vyberaní kandidátov by bolo jej jasným znakom (Rahat a Kenig 2018). Táto staršia typológia bola vybratá, pretože poskytuje dobrý základ. Jej novšie rozšírenie zas poskytuje lepšiu oporu pri skúmaní súčasných prípadov.

Mediálna personalizácia „referuje na zmenu v prezentácii politiky v médiách, ktorá je vyjadrená vo zväčšenom zameraní sa na individuálnych politikov a menšom zameraní sa na strany, organizácie a inštitúcie“ (Rahat a Sheaffer 2007, s. 5). V rámci mediálnej personalizácie ďalej rozlišujú medzi politickou personalizáciou v neplatených médiách (pričom sa spravodajstvo o politike vo všeobecnosti viac sústreďuje na aktivity individuálnych politikov na úkor abstraktnejších entít akými sú strany, organizácie a inštitúcie) a v platených médiách (týkajúce sa politickej reklamy a väčšieho dôrazu na osobné vlastnosti kandidátov) (Rahat a Sheaffer 2007). Rahat a Kenig mediálnu personalizáciu delia namiesto neplatenej a platenej na kontrolovanú a nekontrolovanú. Kontrolovaná mediálna personalizácia „nastáva keď správy odoslané politickými aktérmi čím ďalej tým viac vychádzajú z jednotlivcov a sú nimi zaneprázdnené – na úkor politických zoskupení.“ (Rahat a Kenig 2018, s. 120) Nekontrolovaná mediálna personalizácia nastáva, keď sa spravodajské pokrytie politiky

koncentruje viac na jednotlivých aktéroch, a súperenie medzi menami „tímov“ je nahradené menami osôb (napríklad keď je vláda označovaná podľa mena premiéra) (Rahat a Kenig 2018).

Behaviorálnu personalizáciu zas delia na personalizáciu politického správania politikov a personalizáciu elektorálneho správania voličov. Prvý typ behaviorálnej personalizácie je vyjadrený ako „nárast individuálneho politického správania a pokles kolektívnej straníckej aktivity.“ (Rahat a Sheaffer 2007, s. 7) Druhý typ behaviorálnej personalizácie zas pramení zo zmeneného pohľadu verejnosti na politiku. Pri rozhodovaní sa dávajú voliči väčší dôraz na kandidátov v porovnaní so sociálnymi skupinami alebo politickými stranami. Čo vo výsledku znamená, že dokonca aj v rámci parlamentných systémov sa politickí lídri stávajú čoraz viac prominentnými (Rahat a Sheaffer 2007).

Poguntke a Webb zas rozlišujú takzvané „tri tváre prezidentializácie“, pričom každá tvár sa točí okolo napätia medzi politickými stranami a jednotlivými lídrami. Tieto tri tváre sú exekutívna, stranícka a elektorálna. Exekutívna aj stranícka tvár sa točia okolo rastúcej moci lídra naproti ich stranám. Ak by pri straníckej tvári nastával takýto vývoj, je možné očakávať napríklad štrukturálne zmeny ako priamu voľbu predsedníctva, čo by znamenalo nižšiu moc pre frakcie vnútri strany a snahu o koncentráciu moci do rúk lídra (či už cez štatutárne zmeny, ktoré im poskytnú väčšiu moc nad stranou) (Poguntke a Webb 2005).

Aj keď sa táto práca bude zaoberať personalizáciou, je nutné aspoň spomenúť aj možnosť opačného trendu, a to depersonalizácie, v rámci ktorej presne opačne klesá dôležitosť individuálnych aktérov a lídrov, a stúpa dôležitosť politických strán. Deje sa tak pri vysoko personalizovaných systémoch, pri ktorých sa očakáva, že vzniknú tlaky, ktoré vyústia v depersonalizáciu či decentralizovanú personalizáciu (Balmas et al. 2014).

1.3 Personalizované vodcovstvo

Keďže sa táto práca venuje skúmaniu personalizovaného vodcovstva, je nevyhnutné vyčleniť aj tieto pojmy. Poskytnú tak ukazovatele, ktoré bude možné podrobiť skúmaniu. Ak vychádzam z konceptu Poguntkea a Webba, tak ide o stranícku tvár. Pri vodcovskej moci v rámci strany uvádzajú viaceré indikátory, podľa ktorých je možné zistiť vývoj viac personalizovanej formy vodcovstva. Ako príklady uvádzajú zmeny v pravidlách, ktoré dávajú vodcom viac formálnej moci, rast ich kancelárií, čo sa týka financovania a personálu, ich

kapacitu autonómne vytvárať programy, použitie plebiscitárnych modelov politickej komunikácie, evidenciu personalizovaných mandátov v zmysle toho, že sa vedúcimi kandidátmi stávajú aj členovia, ktorí nie sú najstaršími členmi v strane, či inštitucionalizáciu priamej voľby predsedníctva (Poguntke a Webb 2005). Samotné vodcovstvo ako koncept je zložito definovateľné, pričom sa vedú polemiky čo a do akej miery tento výraz zahŕňa. Pri jednom z najsystematickejších pokusov o vymedzenie termínu „leadership“ (vodcovstva) prichádza Burns s definíciou, v ktorej hovorí že „vodcovstvo nad ľudskými bytosťami je vykonané keď ľudia s istými motívami a cieľmi mobilizujú, v súťaži či konflikte s inými, inštitucionálne, politické, psychologické a iné zdroje aby povzbudili, zaujali a uspokojili motívy nasledovníkov“ (Burns 2012, s. 19). Pri prechode k personalizovanému vodcovstvu v politických stranách Burns pri analyzovaní „personalismo“ v Latinskej Amerike hovorí, že „politika personalismo sa plne chopila organizácie politického názoru okolo pôsobivých a farebných osobností...hnutie rastie a klesá s úspechom menej ako nesmrteľného lídra...“ (Burns 2012, s. 197). Personalizované vodcovstvo sa líši od vodcovstva všeobecne vo viacerých bodoch. V prvom rade, personalizované vodcovstvo sa zaujíma o mobilizáciu psychologických zdrojov, čo znamená psychologické väzby medzi lídrami a nasledovníkmi, čo ale zďaleka nie je jediným elementom. Takýto vodca musí mať personálnu a nespornú vládu vo svojej politickej strane (aj pri výskyte istých rebélií). Tak isto musí hrať silnú rozhodovaciu rolu pri zvažovaní straníckych a legislatívnych programov a výbere parlamentných kandidátov. Po ďalšie, ak sa stane strana tohto lídra víťazom vo voľbách, musí si naďalej užívať personálnu a nespornú autoritu vo svojej strane (a aj vo vláde). Potretie, vodca musí byť schopný kontrolovať, kto hovorí za stranu v médiách, pretože, ako už bolo spomenuté, médiá (a hlavne televízia) majú jednu z hlavných úloh pri personalizácii aj vo všeobecnosti. Ak sa aj občas nájdú pokusy o diverzifikáciu, lídri strán a iní najznámejší členovia zodpovedajúcej strany sú tí, ktorí sa v televízii a v médiách objavujú najviac (Blondel a Thiébault 2010).

Charakteristiky, ktoré tu boli spomenuté je možné identifikovať referovaním na tri typy vzťahov medzi personalizovanými vodcami a občanmi, typicky skrz strany do ktorých patria. Prvý typ vzťahov zahŕňa „diskurzy“, ktoré si títo vodcovia vytvoria, aby získali podporu pre seba a pre svoju stranu. Tieto diskurzy im umožňujú predstaviť druh politickej strany, systému alebo dokonca spoločnosti, ktorú by v danej krajine predstavovali. Zároveň je v týchto diskurzoch vedome alebo nevedome zakotvená ideológia. Tieto vodcovské personalizované diskurzy sa delia na diskurz zachovania, diskurz zmeny, stredný

(intermediate) diskurz, a populistický diskurz. Ako názvy napovedajú, diskurz zachovania sa snaží o minimálne zmeny, ktoré majú slúžiť na zachovanie statusu quo. Diskurz zmeny sa zas snaží status quo do istej miery zmeniť, a títo vodcovia bývajú označovaní ako „transformátori“ (Churchill, De Gaulle, Adenauer). Stredné diskurzy sú využívané primárne technokratmi alebo politickými „manažermi“, pričom sa sústredia na získanie moci v strane (Chirac), alebo takzvanými „inovátormi“, ktorí za účelom získania podpory predstavujú veľký rozsah nových zákonov (Thatcher, Blair, Berlusconi). Medzi vodcami, ktorí sa snažia o zachovanie, a tými, ktorý prinášajú zmeny sa nachádzajú populistickí vodcovia. Svoje prejavy nemieria iba na sympatizantov, ale na „ľud“, a teda na všetkých voličov. Tento diskurz si prisvojujú hlavne vodcovia krajne pravicových alebo ľavicových strán, a aj preto býva asociovaný s demagógiou, nacionalizmom a xenofóbiou. Vodcovia týchto strán podľa interpretácie Ményho a Surela stelesňujú najvyššiu autoritu v strane a hodnoty ľudu. Tento status získali nie pomocou prirodzeného vzostupu v rámci strany, ale tým, že sa dostali do strany, ktorú predtým charakterizovala slabosť štruktúr (Blondel a Thiébault 2010).

Druhým typom vzťahu je typ priameho spojenia, ktoré majú personalizovaní vodcovia s občanmi, a hlavne so svojimi podporovateľmi. Tieto vzťahy sú ďalej rozdelené do troch úrovní – klientelizmus, protekcia (patronage) a dominancia médií. Zatiaľ čo klientelizmus je charakteristickejší pre tradičnejšie spoločnosti, protekcia je častejšia v „moderných“ industriálnych spoločnostiach. Dominancia médií je zas v najväčšej prevaha v súčasných spoločnostiach – či už menej alebo viac rozvinutých – a to ako výsledok toho, že masové médiá sú silno rozšírené takmer vo všetkých štátoch sveta. Zatiaľ čo v prvých dvoch prípadoch je vzťah ožaj osobný, pri médiách sa táto priama „osobnosť“ stráca, hoci spojenie ostáva sociálno-psychologické (Blondel a Thiébault 2010).

Tretím typom vzťahu je reakcia občanov na personalizovaných vodcov. Znova sa stretávame s trojitým delením, a to na známosť (notoriety), popularitu a charizmu. Tieto výrazy zároveň označujú stupňovanie úrovne, do akej sú občania ovplyvnení týmito vodcami. Známosť je prvým stupňom, a je založená takmer len na schopnosti občana rozoznať daného vodcu. Popularita je o niečo vyššie, keďže okrem rozoznania znamená, že sa táto osoba teší aj istej podpore. Charizma zodpovedá najsilnejšiemu spojeniu medzi občanmi a vodcami. Aj keď existujú silné variácie v jej interpretácii, časom tento pojem „oslabol“, a to z takmer náboženského ponímania na formu ovplyvnenia mysle občana daným vodcom (Blondel a Thiébault 2010).

1.4 Personalizácia v rámci krajne pravicových subjektov

Čo sa týka krajne pravicových subjektov, personalizácia nabera špecifický charakter, ktorý je rovnako nutné upresniť. Vzhľadom na históriu týchto strán, ktoré sú navyše často silno selektívne a hierarchické, s dôrazom na postavenie silného lídra, bývajú najčastejšie (a najvýraznejšie) personalizované. Vodca býva až natoľko dominantný, že strana „je“ ním alebo ňou (Rahat a Kenig 2018), alebo, vyjadrené inak, že „zdanlivo vodcovia majú strany, namiesto toho, aby strany mali vodcov“ (Metz a Oross 2020, s. 146) Práve v týchto ohľadoch sú strany krajnej pravice špecifické, a pri jednoduchšom pozretí sa na problematiku sa dá povedať, že v istom zmysle predbehli dobu. Vychádza to z ich pojatia sveta a veľkého dôrazu na vodcovský princíp.

Pri skúmaní prejavov a vplyvov personalizácie vodcovstva v prípade napríklad talianskej Legy Nord (po príchode Salviniho už iba Lega) po nástupe Mattea Salviniho na čelo strany, sa personalizácia ukázala viacerými indikátormi. Za prvé, do loga strany vložil svoje meno a začal byť veľmi silno aktívny na sociálnych sieťach, hlavne Facebooku. Aktivita na sociálnych médiách mu umožnila „obísť“ tradičné stráncke štruktúry pri komunikácii s podporovateľmi, čo ešte viac posilnilo jeho postavenie. Všetky tieto personalizačné zmeny mu umožnili prispôbiť ideológiu strany viac aktuálnej situácii (dôraz na nacionalizmus, euroskepticizmus a boj proti migrantom), a zároveň dali strane veľmi uchopiteľnú, jasnú a osobnú tvár práve Salviniho. To všetko vyústilo vo voľbách roku 2018 k vyšším volebným ziskom strany Lega (Albertazzi et al. 2018).

Ďalším príkladom veľmi silnej politickej personalizácie v rámci krajnej pravice, ktorý nám poskytne jej indikátory, je strana Jobbik. Maďarská politika po prechode k demokracii sa stala viac a viac sústredenou na osobnosti vodcov, a vyslúžila si tak prívlastok „vodcovskej“ demokracie (Metz a Oross 2020, s. 146). Pri porovnávaní vodcov strán Fidesz (Viktor Orbán) a Jobbik (Gábor Vona) tak boli skúmané viaceré osobnostné rysy a faktory, ktoré im umožnili vysokú mieru personalizácie, a aký mali vplyv na ich úspešnosť. V tomto prípade bolo vybratých šesť osobnostných rysov, a tými sú: sebadôvera, spôsobilosť (competence), integrita, potreba moci, flexibilita a kognitívna komplexita (Metz a Oross 2020).

Sebadôvera určuje mieru rozhodnosti lídrov, ich emočnú stabilitu a to, že pri rozhodnutiach neváhajú. Spôsobilosť znamená schopnosť zvládať povolanie politika, a teda oplývať politickými schopnosťami a chápať politickej hre. Integrita zas odráža to, že tieto osobnosti sú vnímané (aspoň časťou populácie alebo podporovateľmi) ako čestné, dôveryhodné,

spoľahlivé a presvedčené o morálnej správnosti svojich názorov. To znamená, že sa ideologicky príliš nemenia, a ak áno, tak si tieto zmeny v očiach podporovateľov vedia obhájiť. Potreba moci sa týka uchopenia stále väčšej moci v strane, a rovnako túžby sa čo najviac podieľať na celkovom rozhodovaní a obsadzovaní úradov. Flexibilita je vyvodená zo schopnosti prispôsobenia sa okolnostiam (náladám v spoločnosti, problémom voličov, zákonom), a to aj za cenu istej konzistencie. Kognitívna komplexita zahŕňa povedomie o problémoch a schopnosť spracovať informácie, ktoré sú použité pri rozhodovaní o ich riešení. Niektorí lídri sa rozhodujú strategicky a rozvažujú rôzne možnosti a nechávajú si radiť od okolia, zatiaľ čo iní sa rozhodujú viac heuristicky alebo pomocou emócií. Okrem toho je kognitívna komplexita previazaná so schopnosťou prispôbiť sa, ktorá rovnako vyžaduje prácu s informáciami z okolia (Gherghina 2020).

Pri analyzovaní dôležitosti týchto faktorov tak autori prichádzajú k záveru, že hoci sú osobnosť a charakter rozhodujúcimi pri transformácii strany k obrazu vodcu, tieto transformácie sú zviazané kontextuálnymi a inštitucionálnymi faktormi. To znamená, že Viktor Orbán mal ľahšiu úlohu, keďže začal svoju kariéru v novej demokracii, zatiaľ čo Gábor Vona naskakoval do idúceho vlaku (v roku 2010). Viktor Orbán mal v tom čase veľmi silné postavenie, a tak bol vplyv osobných a charakterových kvalít Vonu obmedzený okolnosťami (Metz a Oross 2020).

Používanie sociálnych sietí, meno lídra strany v jej názve a spomenutých šesť osobnostných rysov personalizovaných vodcov sa neskôr použije ako indikátory, ktoré poslúžia na skúmanie toho, či a do akej miery sa vodcovstvo Mariana Kotlebu personalizovalo.

2. Marian Kotleba, Slovenská pospolitosť a Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko

Po načrtnutí teoretického rámca práce, vyjasnení pojmov a termínov, sa dostávam k vlastnému biografickému a historickému kontextu mojej prípadovej štúdie. V nasledujúcej časti predstavím politickú biografiu Mariana Kotlebu a v krátkosti vymedzím politické zoskupenia, v ktorých pôsobil či pôsobí.

2.1 Politická biografía Mariana Kotlebu

Marian Kotleba sa narodil 7. apríla 1977 v Banskej Bystrici, pričom o jeho pozadí vieme toľko, že jeho mama pracovala ako inžinierka ekonómie a otec ako dôstojník. Na rozdiel od politikov, ktorí často na sociálnych sieťach zdieľajú fotky zo svojho detstva alebo minulosti, si Marian Kotleba svoje súkromie stráži, a o svojich príbuzných či blízkych hovorí len veľmi zriedka. Vyrástol na sídlisku Sásová, ktorá je považovaná „s plánovanou hustotou štyristo ľudí na hektár za najhoršie sídlisko na Slovensku“ (Vražda 2017, s. 8). V 90. rokoch 20. storočia študoval na Strednej priemyselnej škole Jozefa Murgaša, a podľa slov vtedajšej riaditeľky Ľubice Ďurišovej bol dobrým žiakom, s ktorým neboli žiadne problémy. Aj jeho známí z týchto časov o ňom hovoria ako o mládkom, umiernenom a dobrom študentovi, no s vyhraneným negatívnym názorom na Rómov a výstredným oblečením vo forme maskáčových nohavíc a kanád (Vražda 2017). Čo sa týka vysokoškolského vzdelania, získal magisterský titul v odbore učiteľstvo všeobecno-vzdelávacích predmetov (v roku 2001 na Univerzite Mateja Bela) a neskôr si doplnil vzdelanie o inžiniersky titul v obore ekonomika verejných služieb (v roku 2013 taktiež na Univerzite Mateja Bela) (Vražda 2017).

Ešte predtým ako sa Marian Kotleba stal politikom na plný úväzok, pracoval ako učiteľ informatiky od roku 2001 na osemročnom gymnáziu v Banskej Bystrici. Mimo práce bol síce už v tom čase extrémistom, ale jeho kolegovia a žiaci na neho spomínajú inak. Hovoria o ňom ako o „pohodovom chlapíkovi, s ktorým sa dalo vyjsť“, alebo že bol „pohodový a zábavný“, či že „bol skromný, ale charizmatický...Keby nebol náckom, viem si predstaviť, že si človek k nemu nájde cestu“ (Vražda 2017, s. 45).

Politická kariéra Mariana Kotlebu sa tak začína rokom 2003, keď vstupuje do Slovenskej pospolitosti (SP), ktorá bola v tom čase ešte občianskym združením vzniknúcim v roku 1995. Aj napriek tomu, mnohí za jej zakladateľa pokladajú práve Kotlebu. V rovnakom roku sa stal aj jej Vodcom (v zmysle najvyššieho predstaviteľa podľa stanov strany). Tento rýchly postup v rebríčku niektorí pričítajú skutočnosti, že Kotleba bol iba akousi tvárou, a najväčší vplyv mal jeho Pobočník (oficiálne na druhom mieste v hierarchii) a zakladateľ SP Ján Kopúnek. Za zakladateľa SP je Kotleba považovaný hlavne z dôvodu, že jeho vstupom a získaním vodcovskej funkcie nabrala SP politický charakter a začala sa uchádzať o miesta v Národnej rade Slovenska (Vražda 2017). Na verejnosti sa začal Kotleba objavovať viac nástupom rokov 2004 a 2005, a to ako Vodca SP a taktiež novovzniknutej politickej strany Slovenská pospolitosť – Národná strana (SP-NS), pričom členovia SP na verejných stretnutiach skandovali „nech žije vodca!“. Záujem médií vzbudil hlavne kontroverznými vyjadreniami, v ktorých vyzdvihoval vojnový Slovenský štát a jeho predstaviteľov, a zároveň zaujal veľmi ostrý negatívny postoj voči Rómom a Maďarom. Marian Kotleba často stál na čele fakľových pochodov, počas ktorých boli členovia SP odetí v gardistických uniformách, spájaných s pravicovým extrémizmom a neonacizmom (Kluknavská 2015). Strana taktiež zatracovala „Sionistov“, židov, a iných politických nepriateľov, a hlásala ustanovenie stavovského štátu. Medzi najvýznamnejšie vystúpenia patrí napríklad 14. marec 2004, keď asi štyridsiatka uniformovaných členov uctila spomienku na Slovenský štát pri hrobe Jozefa Tisa, alebo pokus Mariana Kotlebu zaradiť sa do radu hostí pokladajúcich vence k mohyle Milana Rastislava Štefánika. Tento pokus ale zmazali príslušníci vojenskej polície. Ako reakciu na to, že boli ozbrojení ľahkými samopalmi, sa Marian Kotleba a Ján Kopúnek protestne postavili pred Európsky Parlament v Štrasburgu s letákom, na ktorom stálo „Za mečiarizmu bola sloboda, za dzurindizmu v Európskej únii je totalita samopalov“ (Mikušovič 2007, s. 5). SP bola ale na podnet generálneho prokurátora Dobroslava Trnku v roku 2006 rozpustená (čomu sa budem viac venovať v ďalšej časti práce), a následkom toho sa Marian Kotleba vzdal svojho postavenia a členstva (Kluknavská 2015).

Po vzdaní sa vodcovstva a členstva v SP bolo Mariana Kotlebu vidieť na verejnosti iba veľmi zriedka, čo sa ale zmenilo v roku 2009 v Šarišských Michaľanoch, keď po brutálnom útoku dvoch mladých Rómov na 65-ročného dôchodcu zvolal Kotleba „Národnú mobilizáciu“. Túto neohlásenú demonštráciu, ktorej sa zúčastnilo zhruba dvesto osôb rozohnala polícia s vodnými delami. Tridsať účastníkov vrátane Kotlebu toho dňa zadržali. Miestnym obyvateľom sa ale tento zásah nezdal adekvátny a stavali sa skôr na stranu Kotlebu. Táto

„národná mobilizácia proti cigánskemu teroru“ pokračovala aj v ďalších mestách a obciach ako Krompachy, Turzovka, Prešov, Nové Zámky či Závadka, pričom sa stále tešili pomerne veľkej podpore miestnych. Polícia stále v predstihu Kotlebu zadržala (Vražda 2017). Zároveň v tomto roku Kotleba kandidoval ako nezávislý kandidát v krajských voľbách (v Banskobystrickom kraji), a aj napriek politickej neaktivite v minulých rokoch sa mu podarilo získať 10,03 % hlasov (Kluknavská 2015).

Následkom tohto pomerného úspechu sa podarilo Kotlebovi a jeho najbližším spolupracovníkom prebrať Ľudovú stranu sociálnej solidarity (predtým Strana priateľov vína), ktorú v roku 2010 premenovali na Ľudovú stranu Naše Slovensko (ĽSNS) (Ministerstvo vnútra SR 2020). Najbližšiemu úspechu sa mohol Kotleba tešiť v roku 2013, keď sa mu podarilo k prekvapeniu mnohých zvíťaziť v krajských voľbách (so ziskom 55,5 % hlasov v druhom kole, hoci v prvom kole získal iba 21,3 % hlasov a umiestnil sa na druhom mieste). Porazil tak svojho protikandidáta Vladimíra Maňku (kandidujúceho za stranu Smer) a stal sa županom Banskobystrického kraja (Kluknavská 2015). Tomuto víťazstvu ale už predchádzala istá kampaň, pričom asi najväčšou udalosťou bolo stretnutie v Krásnohorskom podhradí. Dvomi malými rómskymi chlapcami bol pripísaný požiar hradu Krásna hôrka z 10. marca 2012. V septembri toho istého roka prišiel Kotleba do tejto obce, a hovoril o akomsi „veľkom upratovaní“ (Vražda 2017). Postavil sa tak do pozície ochrancu „slušných ľudí“, ktorých ohrozujú „neprispôsobiví“ Rómovia, a v tejto obci usporiadal viacero podobných pochodov (Kluknavská 2015). Zároveň začal intenzívnejšie využívať internet, keď zverejšňoval zábery, pri ktorých ho polícia zatýka a prikláka mu tvár k zemi, a tieto videá získali niekoľko desiatok tisíc pozretí (Vražda 2017).

Po nástupe na čelo Banskobystrického kraja začal Kotleba obsadzovať úradné krajské pozície. Martin Beluský, vtedajší predseda ĽSNS a po formálnej stránke nadradený Kotlebovi sa stal riaditeľom župného úradu. Neskôr ho vystriedal Milan Uhrík. Ďalším človekom, ktorý sa dostal do úradu bol Rastislav Schlosár, ktorý v tom čase pôsobil ako vedúci ĽSNS pre bratislavský kraj. Je zároveň jedným zo štatutárov, ktorí sa podpísali pod zmenu Strany priateľov vína na ĽSNS. Ján Kecskés bol zas šéfom nitrianskej odnože ĽSNS a neskorším podpredsedom, a tak isto sa mu dostalo funkcie v úrade. Z politicky menej angažovaných ľudí sa na župe zamestnali aj brat Mariana Kotlebu Marek, a Kotlebova manželka Frederika. Okrem nich mnohé pozície obsadili buď to členovia strany, kandidáti vo voľbách alebo sympatizanti ĽSNS. Tieto kroky odôvodnil Milan Uhrík tak, že „kľúčové pozície musia byť obsadené dôveryhodnými ľuďmi, na ktorých sa môžeme spoľahnúť“ (Vražda 2017, s. 87).

Marianovi Kotlebovi zároveň posielali zamestnanci úradu peniaze, k čomu sa aj priznal, hoci ich podľa svojich slov považoval skôr za „dobrovoľné príspevky na stranickú činnosť“ (Vražda 2017, s. 87). Jeho fungovanie v úrade zároveň sprevádzalo podľa slov zamestnancov paranoja (obviňovanie zo spiknutia proti nemu), zlé hospodárenie (údajné zníženie dlhu na úkor nestúpajúceho majetku alebo nečerpanie eurofondov) a rodinkárstvo (Vražda 2017).

Táto funkcia bola zároveň pravdepodobne jedným z faktorov, ktoré umožnili strane získať kreslá v parlamentne po parlamentných voľbách v roku 2016. Víťazstvom v župných voľbách získal nielen väčší priestor na komunikáciu, ale taktiež mu dodalo vyššiu legitimitu, pretože si ľudia začali klásť otázku, či môže riadne demokraticky zvolený funkcionár byť naozaj extrémistom (Vražda 2017). V čase pred parlamentnými voľbami začal klásť Kotleba okrem Rómov čím ďalej tým väčší dôraz na imigráciu, ktorá sa predtým v jeho vyjadreniach neobjavovala. V júni roku 2015 sa pochodu proti imigrantom zúčastnilo okolo päťtisíc ľudí (Mikušovič 2015), a rečníkom, ktorý údajne zožal najväčší potlesk bol Marian Kotleba, ktorý hneď na úvod poprial účastníkom „krásny biely deň“, a časť účastníkov viedol k úradu vlády SR (Vražda 2017). Na predvolebných mítingoch strany sa Marian Kotleba sústredil na rovnaké témy, ako imigranti, Rómovia a Európska únia (Vražda 2017). Zároveň sa v tomto roku premenovala Ľudová strana Naše Slovensko na Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko (Ministerstvo vnútra SR 2020). Vo vtedajších parlamentných voľbách tak ĽSNS získala 8,04 % hlasov, čo zodpovedalo 14 kreslám v parlamente. Podľa Daniela Vraždu „Ľudovú stranu Naše Slovensko dostalo do parlamentu Kotlebovo meno, ktoré zafungovalo ako antisystémový symbol. Všetci ostatní na kandidátke boli nepodstatní, čo dokazujú aj preferenčné hlasy. Stranu volilo niečo vyše 200-tisíc ľudí, z toho 160-tisíc dalo krúžok jej predsedovi. Druhý najúspešnejší, dvojka kandidátky Martin Beluský, zaostal s obrovským odstupom. Získal 35-tisíc krúžkov“ (Vražda 2017, s. 169).

V nasledujúcich župných voľbách roku 2017 sa Kotlebovi nepodarilo obhájiť pozíciu župana, keď získal 23,24 % hlasov, zatiaľ čo jeho protivník Ján Lunter 48,53 %. Kotleba tento výsledok obhajoval tým, že Luntera podporilo sedem politických strán, že to bolo takmer v štýle „všetci proti jednému“ a že bola voči nemu a jeho strane vedená mediálna presilovka.“ Zároveň ale v župnom úrade ostal, a to na poste krajského poslanca (SITA 2017).

Neskôr kandidoval Kotleba aj v prezidentských voľbách roku 2019, v ktorých ale skončil na štvrtom mieste so ziskom 10,39 % hlasov. V prezidentských voľbách Marian Kotleba znova akcentoval témy týkajúce sa imigrácie, Európskej únie či Rómov, ale podobných voličov

oslovoval aj Štefan Harabin, ktorý skončil na treťom mieste so ziskom 14,34 % hlasov. Aj napriek tlakom zo strany ľudí a Štefana Harabina, aby Kotleba odstúpil v jeho prospech z dôvodu, že má Harabin vyššie preferencie, tak neurobil. Vyhlásil, že „ideme do volieb naplno, tí ľudia, ktorí mi dali podpis, mi do podpísali úprimne a nie preto, aby sme s ich podpismi kupčili“ (Kysel 2019). Marian Kotleba sa aj napriek tomu vyjadril, že je s výsledkom volieb spokojný, pretože jeho strana údajne odmakala poctivú kampaň, a že aj napriek roky trvajúcej mediálnej ignorancii dokázali vybojovať štvrté miesto. Zároveň podotkol, že ho „mrzí, že ľudia hodnotili kandidátov nie podľa skutkov a činov, ale podľa sľubov, silných vyhlásení a mediálnej prezentácie“ (Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko 2019b).

V najnovších voľbách do parlamentu Slovenskej republiky, ktoré sa konali v roku 2020 získala strana 7,97 % hlasov, čo zodpovedá 17 mandátom. Do týchto volieb išla s novým názvom Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko z dôvodu prijatia zákona, ktorý mimo iné zakazuje, aby názov strany obsahoval meno štatutára (Aktuality.sk 2018). Kampaň pred týmito parlamentnými voľbami sa niesla v podobnom duchu ako pred tými prezidentskými, keď Marian Kotleba vyzval Štefana Harabina, ktorý kandidoval so svojou stranou Vlasť, aby „spojili sily proti liberálom“ (Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko 2019a), k čomu ale Štefan Harabin nepristúpil (SITA 2019). V súčasnosti je Marian Kotleba v opozícii slovenského parlamentu a čelí obžalobe kvôli šekom v hodnote 1488 eur, ktoré vystavil (SITA 2020b), a trestnému oznámeniu kvôli spájaniu koronavírusu s utečencami (Birošová 2020).

2.2 Slovenská pospolitosť a Slovenská pospolitosť – národná strana

Slovenská pospolitosť (SP) vznikla ako občianske združenie 9. mája 1995 (Mikušovič 2007), a vzhľadom na členstvo a identickú ideologickú orientáciu je spolu s politickou stranou Slovenská pospolitosť – národná strana (SP-NS) považovaná za predchodcu dnešnej strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS). Vyznačuje sa odmietaním liberálnej demokracie, radikálnym nacionalizmom, silnou rétorikou proti menšinám a antisemitizmom (Budajová 2018). Čo sa týka organizačnej štruktúry, je silno hierarchická: „Slovenská pospolitosť sa člení na Miestne organizácie (MO) a vlastným miestnym vedením (MV). Na čele MV MO je Staršina, a jeho zástupcom je Podstaršina... Členov MV volia členovia príslušnej MO... Na čele celej SP stojí Vodca. Spolu so svojimi dvoma Pobočníkmi,

Spravodajcom, Správcom a ďalšími maximálne troma členmi, menovanými Vodcom tvorí Hlavné vedenie (HV). Vodcu a HV volí Snem SP, ktorého delegátmi sú členovia HV, Staršinovia MO a zvolení delegáti MO, podľa kľúča HV.“ (Slovenská pospolitosť 2008) SP ale zároveň odmieta akúkoľvek konotáciu slova „Vodca“ so slovom „der Führer“, a argumentuje tým, že označenie Vodca nadväzuje na slovenský jazyk a národné tradície. Zároveň hlavný predstaviteľ SP organizácií nepredseda (ako predsedovia bežných politických zoskupení), ale vedie ju (Slovenská pospolitosť 2008).

Podľa Mikušoviča sa dá história SP rozdeliť na dve obdobia, a to na fázu nízkeho zapojenia verejnosti, takzvanú „tichú“ fázu (2. polovica 90. rokov, približne do roku 2003) a na fázu aktívnej spoločenskej organizácie, takzvanú „zvučnú“ fázu (od roku 2003, ktorá vrcholí policajnými zásahmi proti manifestáciám SP v roku 2005, rozpustením SP-NS a slabým výsledkom v parlamentných voľbách v roku 2006) (Mikušovič 2007). Ako bolo spomenuté vyššie, práve v roku 2003 sa stal Vodcom Marian Kotleba, a práve v tomto období došlo k väčšej aktivizácii hnutia (Budajová 2018). Vzhľadom na to, že sa táto práca venuje personalizácii v spojení s Marianom Kotlebom, bude bližšie popísaná iba „zvučná“ fáza SP.

V prelomovom roku 2003 sa SP najprv spolu s Maticou slovenskou a trnavskou odnožou Slovenskej národnej strany zúčastnila na oslavách vzniku Slovenského štátu. K prvej väčšej medializácii prišla po zúčastnení sa odhalenia súsošia Cyrila a Metoda v Komárne v júli 2003 (pri príležitosti osláv 1140. výročia ich príchodu do strednej Európy). Pozornosť novinárov zaujali príslušníci SP hlavne rovnošatami, ktoré vzbudzovali veľkú podobnosť s uniformami Hlinkovej gardy, hoci vedenie organizácie sa proti týmto obvineniam ostro ohradilo (Mikušovič 2007). Do tohto bodu fungovala SP iba ako občianske združenie, a záujem o založenie vlastnej politickej strany bol predstavený v októbri 2004 v Modre, pri príležitosti spomienky na Ľudovíta Štúra. Ministerstvom vnútra tak bola SP-NS zaregistrovaná 31. januára 2005.

Okrem iného sa SP-NS hlásila aj ku stavovskému princípu, a po predstavení takzvaného Ľudového programu SP-NS bol označený ako „dokument, ktorému pre jeho útok voči parlamentnej demokracii možno len ťažko v histórii slovenského politického straníctva po roku 1989 hľadať konkurenciu“ (Mikušovič 2007, s. 7). Vzhľadom na veľkú kontroverziu ohľadom SP-NS podal vtedajší generálny prokurátor Dobroslav Trnka návrh na zrušenie SP-NS, ktorý odôvodňoval tým, že „Slovenská pospolitosť – národná strana [...] svojimi stanovami, svojím programom a svojou činnosťou porušuje Ústavu SR, ústavné zákony, zákony a medzinárodné zmluvy“ (Najvyšší súd Slovenskej republiky 2006). Práve spomínaný

stavovský princíp a vybudovanie stavovského štátu bol ústredný dôvod zrušenia tejto strany. V novembri 2008 Najvyšší súd rozpustil aj občianske združenie SP (SITA 2008), toto rozhodnutie bolo ale neskôr zrušené a činnosť SP bola obnovená (SITA 2009).

2.3 Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko

Dnešná strana Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko prešla, ako bolo spomínané, viacerými zmenami názvov. Vznikla následkom rozpustenia SP-NS, aby bolo možné obnoviť politické aktivity vrchných predstaviteľov SP-NS (Nociar 2012). Mnohými odborníkmi je táto strana považovaná za nositeľa radikálneho nacionalizmu a pravicového extrémizmu, a verejne sa začala aktivizovať rokom 2009, pri demonštráciách proti „cigánskemu extrémizmu“ (Budajová 2018). Pôvodne mala vzniknúť úplne nová politická strana s názvom Naše Slovensko, tento názov bol ale už zaregistrovaný iným subjektom, a tak bola prevzatá marginálna Strana priateľov vína, ktorej názov sa zmenil na Ľudovú stranu sociálnej solidarity, a neskôr v roku 2010 na Ľudovú stranu Naše Slovensko (Ministerstvo vnútra SR 2020). S každou zmenou názvu sa menili aj stanovky strán, a s nimi aj organizačná štruktúra. Predsedníctvo, ktoré bolo volené na obdobie štyroch rokov (alebo do odvolania) a pozostávalo z predsedu, tajomníka a troch podpredsedov a predsedov klubov strany (Ľudová strana sociálnej solidarity 2009; Ľudová strana Naše Slovensko 2010; Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko 2015) nabralo v najnovších stanovách inú podobu. Po novom je predsedníctvo volené na obdobie piatich rokov (alebo do odvolania) a skladá sa z predsedu strany a ďalších štrnástich členov (ústredný tajomník strany, piati podpredsedovia strany, osobný tajomník predsedu strany, hovorca strany, hlavný hospodár, piati predsedovia krajských organizácií) (Kotlebovci - Ľudová strana Naše Slovensko 2019).

Prepojenie so SP sa prejavovalo nielen v programových zhodách, ale aj tým, že mnohí členovia SP sa pred voľbami do parlamentu SR ocitli na kandidátnej listine ĽSNS. Vzťahy medzi členmi boli napäté, čo vyústilo v odchod mnohých členov v roku 2012 (po predčasných parlamentných voľbách), a napokon vydanie dokumentu „My nie sme kotlebovci!“. V ňom vtedajšie vedenie SP kritizuje Mariana Kotlebu, keďže v honbe sa svojimi cieľmi spôsobil takmer rozpad celej organizácie (Budajová 2018).

Voľbami, ktoré neboli spomenuté vyššie z dôvodu nekandidovania Mariana Kotlebu v nich, sú voľby do Európskeho parlamentu. V roku 2014 získala ĽSNS 1,73 % hlasov, a v roku

2019 už získala 12,07 % hlasov, čo zodpovedá dvom mandátom (Milan Uhrík, Miroslav Radačovský).

Podobne ako pri SP-NS, aj ohľadom ĽSNS bol podaný návrh na rozpustenie politickej strany, a to generálnym prokurátorom Jaromírom Čížňárom. Dôvodom bolo, že „vyhodnotenie rozsiahlych zadovážených podkladov ukázalo, že politická strana Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko ako extrémistická strana s fašistickými tendenciami svojím programom a činnosťou porušuje ústavu Slovenskej republiky, zákony a medzinárodné zmluvy. Podľa názoru prokuratúry cieľom tejto politickej strany je odstránenie súčasného demokratického systému v Slovenskej republike.“ V tom čase už ale Martin Beluský figuroval ako predseda inej, záložnej strany Ľudová strana Pevnosť Slovensko (Mikušovič 2017). Najvyšší súd ale túto stranu na rozdiel od SP-NS nerozpustil, pričom svoje rozhodnutie odôvodnil mimo iné tým, že by šlo o najväčší zásah v demokratickej spoločnosti do práva na združovanie občanov v politických stranách (o to viac pretože ide o parlamentnú stranu), a že program tejto strany nie je v rozpore s právnym poriadkom Slovenskej republiky (Kuzmány 2019).

3. Zaradenie personalizovaného vodcovstva Mariana Kotlebu

V nasledujúcej sekcii personalizované vodcovstvo Mariana Kotlebu zaradím do vzťahov medzi personalizovanými vodcami a občanmi podľa Blondela a Thiébaulta (2010). Vyjadřím sa tiež k tomu, nakoľko je teória personalizácie a personalizovaného vodcovstva pre pochopenie postavenia Mariana Kotlebu analyticky užitočná.

3.1 Typ diskurzov

Prvým typom vzťahov, spomínaných vyššie sú diskurzy, ktoré títo vodcovia používajú. Marian Kotleba sa počas celej svojej kariéry vymedzuje proti menšinovým skupinám obyvateľstva. V časoch SP-NS sa Kotleba jasne vymedzoval proti Židom a sionistom, keď vyzýval na boj proti sionistickej snahe o svetovládu (Mikušovič 2007) ale rovnako aj proti cudzincom, keď z udeľovania občianstva mali byť vylúčení občania afrických a ázijských štátov, USA, Izraela a Maďarska (Budajová 2018). Po rozpustení SP-NS a ustanovení novej politickej strany ĽSNS sa cieľ nenávisti presunul od sionistov a Maďarov smerom k rómskej menšine (Kluknavská 2015), pričom prvou veľkou udalosťou bola spomínaná Národná mobilizácia v roku 2009 v Špišskom štvrtku. Tohto vymedzenia sa voči Rómom drží Marian Kotleba do dnešného dňa, pričom aj v oficiálnych debatách používa na ich označenie slovo „Cigáni“ (Vražda 2017), hoci v uplynulom čase sa čím ďalej tým viac uchytilo slovíčko „asociáli“ (Budajová 2018; Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko 2018b). S nástupom utečeneckej krízy sa ďalšou zo skupín, proti ktorým sa Kotleba vymedzuje stali aj imigranti. Na ich adresu hovorí, že „mnohí z tých ľudí sem nechodia hľadať útechu a útek pred nebezpečenstvom a vojnou v ich krajinách, ale prichádzajú sem znásilňovať, lúpiť a podpaľovať naše mestá...“ (Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko 2018a). Túto rétoriku si rovnako ako tú rómsku drží do dnešného dňa, a čelí trestnému oznámeniu následkom spájania nového koronavírusu s utečencami (Birošová 2020). Najnovšou skupinou, voči ktorej sa Kotleba vymedzuje, sú transrodoví ľudia, keď varuje pred vytvorením priestoru „pre postupné zavádzanie gender ideológie na Slovensku, čo je, samozrejme, neprijateľné a málokto z nás by to tu asi chcel...cieľom je proste zaviesť sem tú, tú úplne zvrátenú a proti prirodzenému poriadku nastavenú propagandu gender“ (Sekerák 2020, s. 72).

Čo sa týka politického usporiadania a vzťahu k ostatným politickým stranám a politikom, v časoch SP-NS ich Kotleba aktívne odsudzoval ako zradcov a zároveň chcel na území Slovenska ustanoviť stavovský štát (Mikušovič 2007). Hoci sa súčasná strana Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko nepokúša o takto radikálnu zmenu politického systému, naďalej si zachováva silno negatívny postoj voči ostatným politikom. Najprv chcela ešte v roku 2009 strana nahradiť parlamentné zriadenie systémom priamej demokracie s imperatívnym mandátom (Budajová 2018). Vo svojom aktuálnom desatore hovoria o zodpovednosti politikov za svoje rozhodnutia, o zavedení trestného postihu politikov a vysokých štátnych úradníkov za zneužitie právomoci alebo o „sfunkčnení referenda“ (Kotlebovci - Ľudová strana Naše Slovensko 2020).

Všetky tieto vyhlásenia a postoje Mariana Kotlebu súhlasia s definíciou populizmu od Casa Mudde (2017), keď sa v nich nájde rozdelenie ľudí na antagonistické skupiny („slušní ľudia“ vs. Židia, Rómovia, „asociáli“, imigranti), silný odpor voči politickým elitám a názor, že politika by mala byť vyjadrením záujmu verejnosti. Týmto by spomedzi spomínaných typov diskurzov zaradzoval Mariana Kotlebu medzi populistické, keďže tomuto zodpovedá najjednoduchšie. Súhlasí to aj s tvrdením autorov tohto delenia, keď hovoria, že práve tento typ býva najviac používaný krajne pravicovými (alebo ľavicovými) stranami, a zároveň je najvhodnejším diskurzom pre personalizovaných vodcov (Blondel a Thiébault 2010).

3.2 Typ spojenia s podporovateľmi a občanmi

Medzi typy spojenia medzi podporovateľmi a občanmi patrí klientelizmus, protekcia a dominancia médií. Pri extrémistickej postave akou je Kotleba sa tento typ určuje o niečo ťažšie vzhľadom na to, že kvôli náture jeho strany sa prejavy verejnej podpory jeho osobe hľadajú ťažšie. Klientelizmus nájdeme v tradičnejších spoločnostiach a prevažne na lokálnych úrovniach, vzhľadom na to, že tento typ spojenia je najosobnejším a nastáva medzi ľuďmi ktorí sa poznajú (Blondel a Thiébault 2010). Pri Kotlebovi by sme klientelizmus našli počas jeho pôsobenia na Banskobystrickej župe, keď do mnohých funkcií dosadil členov strany (Beluský, Uhrík, Schlosár, Kecskés) alebo rodinných príslušníkov (Vražda 2017). Ako sme ale mohli vidieť, ani „ovládnutie“ župného úradu nezaručilo Kotlebovi to, aby svoju funkciu v nasledujúcich voľbách obhájil.

Protekcia (patronage) je síce výstižnejšou pre industriálne a moderné spoločnosti (Blondel a Thiébault 2010), medzi ktoré patrí aj Slovensko, v prípade Kotlebu ju ale nájdeme vo veľmi

obmedzenom množstve. Tieto siete obsahujú viac tvorcov názorov a členov elít ako samotných voličov. Patria sem generálni riaditelia podnikov, lídri odborov či asociácií (Blondel a Thiébault 2010). Práve kvôli veľmi kontroverznej osobnosti Mariana Kotlebu si ho dovoľí podporiť iba veľmi pár vplyvných alebo pomerne známych osobností. Vzhľadom na to, že sa SP-NS aj Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko hlási ku kresťanským hodnotám (Kotlebovci - Ľudová strana Naše Slovensko 2020), z radov cirkvi dostane sa jej občasnej podpory. Požehnanie mu udelil kňaz Miroslav Čajka (Gazda 2017), a vo februári 2020 dvaja katolícky kňazi Václav Kocian zo Zvolena a Ján Košiar z Trnavy zasvätili stranu a aj samotného Mariana Kotlebu (Krempaský 2020). Najznámejším predstaviteľom cirkvi, ktorý síce Kotlebu priamo nepodporil, ale pochválil ho za jeho počínanie, je Marián Kuffa. Kotleba neskôr pozval ľudí na stretnutie za účelom vyjadrenia nesúhlasu s Istanbulským dohovorom, ktoré bolo organizované mimo iné aj Mariánom Kuffom (Martinický 2020).

Dominancia médií hrá kľúčovú úlohu pri personalizácii vodcovstva, pričom najdôležitejšou je televízia. Najviac sa táto personalizácia prejavuje počas kampaní, nech ide o parlamentné alebo prezidentské voľby. Lídri používajú médiá, aby si vybudovali obraz, aký chcú pred ľuďmi prezentovať, a médiá zas ťažia z ich popularity, aby čo najviac stúpala sledovanosť ich kanálov. Aby bol v moderných liberálnych demokraciách rešpektovaný pluralizmus a rovnosť jednotlivých strán a kandidátov, stranám je vydelená rovnaká časť financií a vysielačieho času (Blondel a Thiébault 2010). Pri extrémistickej strane, akou je ĽSNS sa ale tieto pravidlá rovnakých podmienok stávajú kontroverznými. A to vzhľadom na to, že sa vedú spory o tom, aký vplyv má poskytovanie mediálneho priestoru extrémistickým stranám. Môže to odkryť ich slabé stránky, zvýrazniť témy, ktorým sa venujú, alebo zvýšiť ich podporu tým, že sa tieto strany a ich lídri legitimizujú (Kluknavská 2015). Kotlebova popularita v médiách prudko vzrástla po úspechu v prvom kole krajských volieb v roku 2013, čo podporuje názor, že médiá venujú vyššiu pozornosť škandalóznym správam. Rovnako tak vzrástla aj popularita Kotlebu, a hoci bola väčšia časť správ sústredených na nebezpečenstvo, ktoré predstavuje, dostal sa tým do celkového povedomia viacerých ľudí. Niektoré správy ho ale legitimizovali a označovali za ochrancu, čo mu pomohlo viac vystať na svojom spomínanom diskurze, a mohlo mu pomôcť k víťazstvu (Kluknavská 2015). Pri skúmaní medializácie v období predchádzajúcom parlamentné voľby v roku 2016 mala Kotlebova strana iba 1,3 % mediálneho priestoru. Hoci tradičnejšie médiá Kotlebu vedome či nevedome ignorovali, oveľa väčšieho priestoru sa správam o ňom a jeho strane dostávalo na internetových

serveroch (Žúborová a Borarosová 2017). Ako sme ale videli, ani tento postoj tradičnejších médií nezabránil Kotlebovi vo volebnom úspechu. Postoj médií ostal voči Kotlebovi rovnaký, a Kotleba využíva takmer všetky príležitosti aby pripomenul, že jeho alebo jeho stranu nepozývajú do volebných diskusií (RTVS 2018), zároveň ale často účasť odmieta (SITA 2020c). Typ spojenia medzi Kotlebom a občanmi, respektíve podporovateľmi sa vo výsledku nachádza v rozmedzí medzi klientelizmom a protekciou.

3.3 Reakcia občanov na personalizovaných vodcov

Tretím typom vzťahu medzi personalizovanými vodcami a občanmi (či podporovateľmi) je štýl, akým na ich osobu reagujú. Prvým stupňom je známosť (notoriety), ktorá označuje iba to, že danú osobu ľudia na danom území rozoznajú a poznajú (Blondel a Thiébault 2010). Tej sa Kotleba teší už pomerne dlho a rástla prudko. Do povedomia širšej verejnosti sa aj so Slovenskou pospolitosťou dostal rokom 2005, keď na seba pritiahol pozornosť behom kráčania na čele fakľových a uniformovaných pochodov, a dostal sa dokonca na prvé stránky v novinách. Popularite (hoci negatívnej) rovnako prispeli aj ostré zásahy polície, po ktorých bol Kotleba viacnásobne zatknutý a odvádzali ho v putách (Mikušovič 2007). O prudkom a nečakanom náraste známosti Kotlebu svedčí aj to, že riaditeľ školy, kde Kotleba pôsobil ako učiteľ, bol veľmi prekvapený, keď ho uvidel stáť na čele týchto pochodov a tvrdil, že o týchto jeho aktivitách nemal ani najmenšieho poňatia (Vražda 2017).

Ďalším krokom na tejto škále je popularita, ktorá znamená, že politická aktivita straníckeho vodcu je považovaná za úspešnú zo strany občanov. Táto popularita sa ťažšie udržiava vládnuucim politikom ako tým opozičným, pretože vládnuuci politici nesú zodpovednosť za svoju činnosť počas pôsobenia v úrade a ich počínanie ostro sledujú občania a aj opozícia. Popularita opozičných politikov klesá iba pri chybách v úsudku, či v niektorých prípadoch pri prehnanej a ostrej kritike (Blondel a Thiébault 2010). Obdobie, v ktorom Kotleba pretavil po istej odmlke svoju známosť na popularitu sa dá datovať do spomínaného roku 2009 a akciách v Spišskom štvrtku alebo Šarišských Michal'anoch. Tieto akcie sa znova stretli s tvrdou odozvou polície, protestujúci boli rozohnaní a Kotlebu odvieďli v putách (Jesenský a Korda 2009). Obyvatelia obce sa ale voči zásahu polície vyjadrili kriticky, a vyzdvihovali Kotlebu a jeho konanie s odôvodnením, že ich problémy politici ignorujú a že Kotleba v podstate nič zlé nerobí (Vražda 2017). Rastúca popularita Kotlebu sa ukázala aj v prekvapivých úspechoch v krajských voľbách v roku 2013 a parlamentných voľbách v roku 2016 (Budajová 2018). Čo

sa týka novších údajov, podľa prieskumov agentúry Focus sa v máji a októbri roku 2018 pohybovala dôveryhodnosť Kotlebu na úrovni 14 %, neskôr v júni 2019 stúpila na 23 %, v septembri sa pohybovala na 21 % a vo februári označilo Kotlebu za dôveryhodného 22 % opýtaných (SME 2020a). Vo všeobecnosti by sa tieto čísla dali označiť za pomerne nízke, v Slovenskej politike ale jediným politikom, ktorého vo februári označil väčší počet opýtaných za dôveryhodného ako nedôveryhodného, je prezidentka Zuzana Čaputová. Väčšina slovenských politikov sa pohybuje práve okolo dvadsiatich percent dôveryhodnosti (SME 2020b). Vzhľadom na to, že Kotleba sa aj kvôli náture svojej strany ocitá v opozícii (mimo jeho pôsobenia vo funkcii župana) a jeho sloganom je mimo iné aj fráza „odvahou proti systému“, práve priame a ostré vyjadrovanie je jedným z jeho apelov (Žúborová a Borarosová 2017). Kotlebova popularita tak nie je ohrozená rovnakými vplyvmi ako pri konvenčnejších stranách.

Najsilnejším typom vplyvu, ktorý môžu mať personalizovaní vodcovia na občanov a podporovateľov je charizma. S popularitou sa v mnohom zhoduje a je náročné ich navzájom rozlíšiť. Charizmatickým vodcom ale bývajú ich podporovateľmi pripisované hrdinské, nadľudské alebo nadprirodzené vlastnosti. Týchto vodcov nájdeme najčastejšie v spojení s krajne pravicovými stranami. Ľudia podporujúci týchto vodcov často chcú vidieť viac činy ako slová, a chcú aby boli vyriešené problémy „bežných ľudí“ (Blondel a Thiébault 2010). Kotleba určite istou mierou charizmy oplýva. Jedným z prvých prejavov bolo skandovanie „nech žije Vodca“ ešte v časoch SP, a ako sme videli, aj ľudia, ktorí nevedeli o pochodoch a jeho myšlienkach ho označili ako charizmatického (Vražda 2017). Následne si akcentovaním rómskej otázky a sľubovaní toho, že ju veľmi rýchlo vyrieši získal veľmi rýchlo podporovateľov v obciach, ktorí sa cítili bezmocní a zabudnutí (Kluknavská 2015). Kotleba navyše často zdôrazňuje, že pre neho nie sú dôležité slová, ale činy, a presne opačný postoj vyčíta svojim politickým súperom (Vražda 2017). Preto, čo sa týka reakcie občanov a podporovateľov na personalizovaných vodcov, je jeho charizma dôležitým prvkom.

4. Indikátory personalizácie

V tejto časti rozoberiem zvolené indikátory personalizácie na prípade Mariana Kotlebu, a tými sú používanie sociálnych sietí, včlenenie mena do názvu strany, a šesť charakterových vlastností, ktorými sú sebadôvera, spôsobilosť, integrita, potreba moci, flexibilita a kognitívna komplexita.

4.1 Používanie sociálnych sietí a zmena názvu

Kotleba začal byť aktívny na sociálnych sieťach, konkrétne Facebooku v roku 2010, a to v čase, keď nemala žiadna z vtedajších parlamentných strán ani len vytvorený profil. Vzhľadom na jeho informatické vzdelanie a učiteľskú kariéru mu počítače nie sú cudzie. V tom čase používal on aj jeho strana Facebook primárne na šírenie videí zo zhromaždení, na ktorých ukazovali a kritizovali zásahy polície. Navyše to Kotlebovi umožnilo „obísť“ tradičnejšie médiá ako televíziu či rádio, a príspevky mohli byť aj vulgárnejšie a rasistickejšie. Okrem toho používal Kotleba a jeho priaznivci Facebook na pozývanie ľudí na mítingy, pričom na „veľké upratovanie“ konajúce sa v Krásnej Hôrke avizovalo účasť niekoľko stoviek ľudí. Hoci na mieste sa ich neskôr nachádzalo podstatne menej, videá z tejto akcie zaznamenali na Youtube stovky tisíc pozretí. Navyše víťazstvu v krajských voľbách predchádzala iba kampaň na Facebooku, pretože žiadnu inú Kotleba prakticky nerobil. Pred parlamentnými voľbami v roku 2016 mala oficiálna stránka ĽSNS viac ako 70 000 fanúšikov (viac mala iba stránka strany Sloboda a Solidarita, a to 110 000). Okrem oficiálnej stránky strany sa vyššej a vyššej popularite tešil aj profil Mariana Kotlebu alebo stránka „Volím Kotlebu, volím správne“, ktorá zaznamenala nárast o dvadsaťtisíc nových sledovateľov (Vražda 2017). V apríli 2017 ale Kotlebov online marketing veľmi utrpel, keď Facebook dočasne alebo úplne zrušil viaceré (a hlavne tie najpopulárnejšie) stránky, a to oficiálne profily strany aj Kotlebu, či spomínanú fanúšikovskú stránku Volím Kotlebu, volím správne, a to pravdepodobne ako následok stretnutia vtedajšej ministerky spravodlivosti Lucie Žitňanskej so zástupcami Facebooku pre strednú Európu (Vražda 2017).

Čo sa týka názvu, v ktorom sa objavilo Kotlebovo meno, stalo sa tak rokom 2015 (Ministerstvo vnútra SR 2020). V rovnakom roku sa Kotleba stal oficiálnym predsedom

strany, vo funkcii vystriedal Martina Beluského, a v tomto momente uchoпил naplno v strane formálnu moc. Tieto snahy ale z časti znova prekazil vonkajší zásah, a to zo strany štátu, spomínaním zákonom zakazujúcim mená štatutárov v názve strany alebo hnutia (Aktuality.sk 2018). Kotlebovo meno ale týmto krokom z názvu strany nezmizlo, keďže strana v súčasnosti vystupuje ako Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (Ministerstvo vnútra SR 2020).

4.2 Sebadôvera

Hoci Kotlebu v detstve opisovali skôr ako tiché dieťa a aj počas jeho študentských rokov ho nepovažovali za príliš výrazného alebo problémového študenta (Vražda 2017), jeho ďalšie politické počínanie, pri ktorom sa rozhodol ísť proti väčšinovým hodnotám a postojom znamená, že istá dávka sebavedomia mu určite nechýba. Okrem toho ho v jeho politickej aktivite nezastavilo ani zrušenie SP, a naďalej bol odhodlaný „bojovať“ so skazenými politikmi a proti „parazitom v osadách“. Hovorí to aj jeho vystupovanie a výroky, v ktorých bez mihnutia oka sľubuje ľuďom to, že vyrieši problémy, ktoré ich trápia a ktoré politici iných politických strán opomínajú (Kluknavská 2015). Okrem toho Kotleba bojuje pravidelne o tie najprestížnejšie politické priečky, či vyhláseniami ako že vo vláde jedného dňa jeho strana určite bude (Denník N 2016), alebo oznámením kandidatúry s tým cieľom, aby Slovensko bolo lepšie (TASR 2018). Vzhľadom na to, že jeho politika sa sústreďí viac na činy, jeho rozhodnutia sú tvorené na základe emócií a inštinktov. Počas jeho pôsobenia vo funkcii župana to ale vyústilo podľa slov ľudí pracujúcich na úrade do paranoje voči svojmu okoliu a stíhomamu, pretože neustále choval podozrenie, že všetci sa spojili proti nemu a pokúšajú sa o to, aby ho zavreli (Vražda 2017).

4.3 Spôsobilosť

Ešte pred akýmkoľvek volebným úspechom sa Kotleba prezentoval ako jediný spomedzi politikov, ktorý vyrieši problémy bežných občanov a v prvom rade vyrieši rómsku otázku (Kluknavská 2015). Možnosť predviesť svoju spôsobilosť dostal po zvolení na čelo Banskobystrického kraja, a pri uvádzaní do úradu hovoril o znižovaní závislosti na Európskej únii, o podpore malých podnikov v mestách a okresoch, zamestnanosti, bezpečnosti alebo potieraní korupcie. Svoj sľub o zmenšení závislosti na Európskej únii splnil tým, že odmietol mať čokoľvek spoločné s eurofondmi. Stredným školám zrušil spolufinancovanie

rozvojových projektov, čím prišli o vyše päť miliónov. Neskôr takto utrpeli domovy sociálnych služieb Slatinka a Ladomerská Vieska, o zhruba štyri a pol milióna eur. Riaditeľka Slatinky Denisa Nincová opisuje Kotlebovo počínanie slovami „nerozumel tomu. Rozhodoval neprofesionálne a nekorektne...“ (Vražda 2017, s. 97). Celkovo mohla župa získať pomocou eurofondov a konkrétnych projektov zhruba sto miliónov eur, Kotlebovými rozhodnutiami sa tak ale nestalo. Kotlebovi sa rovnako podarilo znížiť dlh kraja, a to podľa jeho slov vďaka tomu, že „jednoducho nekradneme“. Hoci sa ale dlh a výdavky kraja naozaj najviac spomedzi všetkých znížili, Banskobystrický kraj bol jediným, ktorému sa následkom neinvestovania nezvýšila, ale dokonca klesla hodnota majetku. Niektoré Kotlebove kroky ale boli hospodársky prínosné, a to napríklad nákup posypovej soli na komoditnej burze, čím ušetril zhruba pol milióna eur (Vražda 2017). Okrem toho Kotleba v kampani sľuboval, že v krátkom časovom úseku po nástupe do funkcie zamestná okolo pätnásťtisíc dlhodobo nezamestnaných, a jeho iniciatíva dostala názov „lopaty a krompáče“. Reč bola aj o zakladaní neziskových organizácií alebo o obnove poľnohospodárskych družstiev. V okrese Banská Bystrica neskôr zamestnal osem takýchto dlhodobo nezamestnaných, a rovnako počas jeho pôsobenia vo funkcii nevznikli spomínané sociálne podniky (Vražda 2017). Spomenuté „prešľapy“ prispeli istou mierou ku skutočnosti, že Kotlebovi sa túto funkciu obhájiť v ďalšom období nepodarilo.

4.4 Integrita

Kotlebovi sa podarilo zachovať si u svojich podporovateľov dôveryhodnosť aj napriek tomu, že počas kariéry viackrát zmenil tému, na ktorú sa sústreďí. Zatiaľ čo v časoch Pospolitosti to boli Židia a Sionisti, spolu s Maďarmi a inými zahraničnými národmi (Mikušovič 2007), neskôr sa v časoch ĽSNS do jeho hľadáča dostali Rómovia (Kluknavská 2015), a následne sa ku Rómom pridali aj imigranti (Budajová 2018), a najnovšie transrodoví ľudia (Sekerák 2020), ako skupiny, pred ktorými chce Kotleba „brániť všetkých slušných a pracujúcich ľudí“. Rovnako od začiatku svojej politickej kariéry odsudzuje členstvo Slovenska v NATO (ktorú označuje za teroristickú) či Európskej únii, a opakovane navrhuje vystúpenie z týchto organizácií (Mikušovič 2007; Budajová 2018). Práve tento nacionalizmus a populizmus je prítomný počas celej jeho kariéry, a podľa potreby sa vďaka premennej náture populizmu k nemu pridávajú aj vedľajšie postoje a ideológie, či ide o antisemitizmus, anticiganizmus alebo rasizmus. V očiach svojich podporovateľov si ale Kotleba stále

zachováva obraz čestného človeka, ktorý háji záujmy bežných ľudí a bráni ich a aj Slovensko pred hrozbami.

4.5 Potreba moci

To, že Marian Kotleba po podieľaní sa na rozhodovacom procese túži, bolo viditeľné už za čias Pospolitosti, keď sa veľmi krátko po svojom príchode postavil na jej čelo s titulom Vodca. Je pravda, že nie je isté, či Kotleba nebol iba akousi tvárou, a skutočným človekom riadiacim pospolitosť nebol jeho Pobočník Ján Kopúnek (Mikušovič 2007). Po zrušení SP-NS Najvyšším súdom sa ukázala táto Kotlebova vlastnosť ešte o to viac, keď sa nenechal týmto rozsudkom zastaviť a po krátkej odmlke sa vrátil na oči verejnosti, a to so svojim novým projektom Ľudovej strany Naše Slovensko. Pri tomto Kotlebovom projekte bol zas až do roku 2015 predsedom Martin Beluský (Ľudová strana Naše Slovensko 2020) a teda formálne mal najväčšiu moc v strane, hoci najznámejším, najmedializovanejším bol a stále je Marian Kotleba. Zároveň je na mieste predpokladať, že reálnu moc mal aj počas obdobia, v ktorom nebol oficiálnym predsedom. Navyše sa obklopuje iba tými najlojálnejšími členmi strany, a ľudia ako Martin Beluský, Rastislav Schlosár, Milan Uhrík či Milan Mazurek zastávajú najvyššie funkcie v strane alebo sa najčastejšie objavujú v médiách. Okrem týchto ukazovateľov, o Kotlebovej potrebe moci svedčí aj jeho kandidatúra v parlamentných, župných a najnovšie aj prezidentských voľbách. Po parlamentných voľbách vo februári 2020 sa Kotleba uchádzal aj o miesto predsedu výboru pre kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva, poslanci ho ale opakovane nezvolili (SITA 2020a).

4.6 Flexibilita

Po rozpustení SP-NS Najvyšším súdom sa ukázalo, že Slovensko nebude tolerovať hnutia či strany, ktoré ohrozujú usporiadanie republiky a volajú po príliš radikálnych a protiústavných zmenách. Po svojom návrate na politickú scénu Kotleba zmenil a zjemnil viaceré časti prezentácie seba a svojej strany, keď zahodil gardistické uniformy a vymenil ich za ľudom oveľa bližšie zelené tričká s logom ĽSNS (Vražda 2017). Okrem toho zmiernil program ĽSNS a v priebehu času aj rétoriku, a našiel si vágnejšie a ťažšie napadnuteľné výrazy ako „asociáli“ alebo „paraziti“. V roku 2018 zmenila strana aj logo, keď podľa ich slov pôvodný rovnoramenný dvojkríž nahradili cyrilo-metodským dvojkrížom, ktorý je aj v štátnom znaku

Slovenskej republiky. Urobili tak vraj preto, aby sa jednoznačne dištancovali od spájania s fašizmom, nacizmom a podobnými ideológiami. Rovnoramenný dvojkríž sa nápadito podobal tomu, ktorý používala Hlinkova garda (Benčík 2018). Populistická náтура ĽSNS navyše umožnila tieto zmeny stále dobre odôvodniť, keď sa Kotleba obviňoval svoje okolie toho, že ho utláča. Tieto všetky malé ústupky prispeli k neúspešnému pokusu o rozpustenie ĽSNS, čo tejto strane dalo vo výsledku ešte väčšiu legitimitu, a svojou legalitou sa pripomínajú aj vo svojom programe (Kotlebovci - Ľudová strana Naše Slovensko 2020).

4.7 Kognitívna komplexita

Od začiatku svojej kariéry o sebe vytvára Marian Kotleba obraz ako o „mužovi činu“, a presne opačný prístup vyčíta svojim politickým súperom. Divákovi v televíznych reláciách sa často ako potenciálnym voličom prihovára so slovami, že si nemajú vyberať podľa toho, kto čo hovorí, ale kto čo vykonal (Vražda 2017). Rovnako program jeho strany sa skladá iba z desiatich bodov a minimálnym dôrazom na detaily (Kotlebovci - Ľudová strana Naše Slovensko 2020), a počas pôsobenia vo funkcii župana sa dajú jeho rozhodnutia len s ťažkou označiť ako strategické. Emócie a ideológia sú v jeho prejavoch a postojoch na prvom mieste, a hoci ide o zjednodušenejšie videnie sveta, tento populistický diskurz sa mu osvedčil (Sekerák 2020). Je ale nutné povedať, že pre jeho úspech by taktizovanie a komplikovanie myšlienok či postojov mohlo mať kontraproduktívny účinok, a to vzhľadom na to, že by utrpela jeho integrita. Nie je ale na mieste Kotlebu podceňovať, pretože z mnohých chýb minulosti sa poučil a ako sme videli, jeho strana sa tak stala legitímnejšou v očiach mnohých slovenských občanov. Vo výsledku tak Kotleba oplýva strednou kognitívnou komplexitou.

Záver

Je zvláštnym paradoxom, že hoci sa odborné práce zhodujú v tom, že personalizácia politiky je všadeprítomným a celosvetovým fenoménom, definícia a typológia tohto konceptu v literatúre chýba. Na základe preštudovanej sekundárnej literatúry som preto zostavil vlastnú definíciu, a opierajúc sa dnes už o klasické politologické práce k personalizácii, ale tiež populizmu, skúmal postavenie Mariana Kotlebu skrz indikátory personalizovaného vodcu. Tému som si vybral aj na základe toho, že v odbornej literatúre absentuje zaradenie slovenskej krajnej pravej a postavenia Mariana Kotlebu.

V teoretickom rámci, po priblížení definície a typológie personalizácie som pozornosť upriamil na personalizované vodcovstvo a personalizáciu v krajne pravicových subjektoch. Toto priblíženie mi poskytlo nielen kategórie, ale tiež indikátory personalizovaných vodcov, ktoré som následne aplikoval na objekt štúdia. Empirická časť mojej práce je podopretá politickou biografiou Mariana Kotlebu a politických zoskupení, v ktorých pôsobil či pôsobí.

V neposlednej rade som personalizované vodcovstvo Mariana Kotlebu zaradil do vzťahov medzi personalizovanými lídrami a občanmi. V kategórii diskurzov, ktoré personalizovaní vodcovia používajú bol Marian Kotleba zaradený do populistického diskurzu, a to z viacerých dôvodov. Kotleba sa v prvom rade naprieč celou svojou politickou kariérou vymedzuje voči istej skupine obyvateľstva, či to sú Židia, Rómovia alebo imigranti. Okrem toho vyjadruje silno negatívny postoj ku elitám a politikom vo všeobecnosti, ktorých považuje za zlodejov a verí, že politika by mala byť vyjadrením všeobecnej vôle ľudu, a to pomocou prostriedkov, akými sú referendá.

Pri type spojenia medzi podporovateľmi a občanmi bol Kotleba zaradený v rozmedzí medzi klientelizmom a protekciou (patronage). Klientelizmus sa prejavil počas Kotlebovho pôsobenia na čele Banskobystrického kraja, keď do mnohých funkcií dosadil členov strany, alebo dokonca členov svojej rodiny. Do dominancie médií Kotleba nespadá, a to následkom častého vedomého ignorovania zo strany súkromných televízií a rádii.

Čo sa týka reakcie občanov či podporovateľov na personalizovaných vodcov, Kotleba sa prepracoval k najsilnejšej kategórii, a tou je charizma. Známosť (notoriety) získal ešte počas svojho pôsobenia v Slovenskej pospolitosti, a to kvôli veľmi kontroverzným uniformám, falošným pochodom a vyhláseniam. Ku ďalším stupňom, a to k popularite a charizme sa

prepracoval pomocou svojho údajného boja proti „cigánskemu teroru“, keď ľudia, ktorí si mysleli, že politici na nich a ich problémy zabudli a nevidia ich, uvideli v Kotlebových jednoduchých a zvučných riešeniach nádej.

Pri skúmaní indikátorov Marian Kotleba splnil takmer všetky. Kotleba a jeho strana (ĽSNS) začala využívať sociálne médiá ako jedna z prvých na Slovensku. Zároveň bola druhou najpopulárnejšou spomedzi všetkých slovenských politických strán, ešte kým získala kreslá v parlamente. To Kotlebovi umožnilo obísť tradičnejšie médiá, akými sú rádio alebo televízia. Následkom zásahu Facebooku ale bola v roku 2017 väčšina oficiálnych a najsledovanejších stránok, vrátane Kotlebovej oficiálnej stránky (a fanúšikovskej stránky Volím Kotlebu, volím správne), zrušených.

Rovnako sa Kotlebovi podarilo umiestniť svoje meno do názvu strany, keď sa od roku 2015 táto strana volala Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko. Následkom novo prijatého zákona ale nesmeli štatutári figurovať v názvoch strán, a tak od roku 2019 strana vystupuje pod názvom Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko.

Zo šiestich osobnostných vlastností, ktorými oplývajú personalizovaní vodcovia, Kotleba čiastočne nespĺňal sebadôveru. Hoci sa pravidelne uchádza o najvyššie pozície a vystupuje veľmi sebavedomo, počas pôsobenia vo funkcii župana sa javil paranoidným a emočne nevyrovnaným. Svoju spôsobilosť mal šancu predviesť v rovnakom období, ale svojim rodinkárstvom, nečerpaním eurofondov a nesplnením sľubov o „krompáčoch a lopatách“ neurobil najlepší dojem. Jeho integrita ostáva u jeho podporovateľov z veľkej časti zachovaná, a to aj napriek zmenám tém, na ktoré sa sústreďí. Svoj nacionalizmus a populizmus dopĺňa podľa potreby o antisemitizmus, rasizmus alebo xenofóbiu. Čo sa týka potreby moci, Kotleba kandiduje v takmer všetkých voľbách do dôležitých úradov, a zúčastňuje sa parlamentných, krajských aj prezidentských volieb. Kotleba spĺňa aj indikátor flexibilita, a to vzhľadom na to, že umiernil svoju rétoriku a aj program strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, ktorú Najvyšší súd nerozpustil. Kognitívna komplexita Kotlebu sa pohybuje na strednej úrovni, keď síce jeho riešenia nebývajú nijako zložitými a prezentuje sa skôr ako človek, ktorý hľadá na činy, ale dokázal sa prispôbiť svojmu prostrediu.

Vo výsledku vidíme, že Marianovi Kotlebovi sa podarilo silno personalizovať svoje vodcovstvo a že spĺňa takmer všetky charakteristiky personalizovaného vodcu. Potvrďuje sa tým tvrdenie, že krajne pravicové strany majú veľmi personalizovaných lídrov. Práve krajne

pravícová orientácia je ale pri Kotlebových snahách jeho najväčšou prekážkou. Okrem toho, že jeho politická kariéra začala v období, keď na Slovensku pôsobili oveľa silnejšie a menej kontroverzné strany, býva limitovaný v momentoch zásahu štátu (v prípade rozpustenia SP-NS) alebo pri zásahoch zo strany súkromných spoločností vyvolaných pôsobením iných politikov (Facebook konal po údajnom stretnutí s Luciou Žitňanskou). Okrem toho nespĺňa všetky osobnostné rysy personalizovaných vodcov, ale vzhľadom k náture jeho strany a jeho názorom nie je podceňovanie ho na mieste.

Moja práca celkovo prispela k diskusii o personalizácii vodcov, a pritom aspoň sčasti vyplnila takmer úplné vákuum, ktoré panuje vo výskume personalizácie Slovenského prostredia a politikov. Okrem toho rozšírila vedomosti o krajnej pravici, a ako špecificky sa prejavuje personalizované vodcovstvo v jej subektoch. Vybrané indikátory by mohli slúžiť aj pri výskume iných politikov, alebo pri porovnávaní viacerých prípadov. Ďalšie skúmanie by sa mohlo venovať porovnávaniu politikov, ktorí sa nachádzajú na rôznych stranách politického spektra, pričom by predmetom skúmania bolo, ktoré indikátory sú evidentnejšie na ľavici alebo pravici.

Použitá literatúra

Sekundárna literatúra

ALBERTAZZI, Daniele, Arianna GIOVANNINI a Antonella SEDDONE, 2018. 'No regionalism please, we are *Leghisti*!' The transformation of the Italian Lega Nord under the leadership of Matteo Salvini. *Regional & Federal Studies* [online]. 2018, roč. 28, č. 5, s. 645–671. ISSN 1359-7566, 1743-9434. Dostupné na: doi:10.1080/13597566.2018.1512977

BALMAS, Meital, Gideon RAHAT, Tamir SHEAFER a Shaul R SHENHAV, 2014. Two routes to personalized politics: Centralized and decentralized personalization. *Party Politics* [online]. 2014, roč. 20, č. 1, s. 37–51. ISSN 1354-0688, 1460-3683. Dostupné na: doi:10.1177/1354068811436037

BLONDEL, Jean a Jean-Louis THIÉBAULT, 2010. *Political Leadership, Parties and Citizens*. Abingdon: Routledge. ISBN 978-0-203-86343-5.

BUDAJOVÁ, Michaela, 2018. Programatika a ideológia Ľudovej strany Naše Slovensko a Slovenskej pospolitosti - národnej strany. *Politologická revue*. 2018, 1.

BURNS, James MacGregor, 2012. *Leadership*. New York: Open Road Integrated Media. ISBN 978-1-4532-4517-0.

GARZIA, Diego, 2011. The personalization of politics in Western democracies: Causes and consequences on leader–follower relationships. *The Leadership Quarterly* [online]. 2011, roč. 22, č. 4, s. 697–709. ISSN 10489843. Dostupné na: doi:10.1016/j.leaqua.2011.05.010

GHERGHINA, Sergiu, ed., 2020. *Party Leaders in Eastern Europe: Personality, Behavior and Consequences* [online]. Cham: Springer International Publishing [cit. 25.4.2020]. ISBN 978-3-030-32024-9. Dostupné na: doi:10.1007/978-3-030-32025-6

KLUKNAVSKÁ, Alena, 2015. A right-wing extremist or people's protector? Media coverage of extreme right leader Marian Kotleba in 2013 regional elections in Slovakia. *Intersections* [online]. 2015, roč. 1, č. 1 [cit. 2.4.2020]. ISSN 2416-089X. Dostupné na: doi:10.17356/ieejsp.v1i1.35

MCALLISTER, Ian, 2007. The Personalization of Politics. V: *The Oxford Handbook of Political Behavior* [online]. Oxford: Oxford University Press [cit. 8.3.2020]. Dostupné na: doi:10.1093/oxfordhb/9780199270125.003.0030

METZ, Rudolf a Daniel OROSS, 2020. Strong Personalities' Impact On Hungarian Party Politics: Viktor Orbán and Gábor Vona. V: Sergiu GHERGHINA, ed. *Party Leaders in Eastern Europe: Personality, Behavior and Consequences* [online]. Cham: Springer International Publishing, s. 145–170 [cit. 1.4.2020]. ISBN 978-3-030-32024-9. Dostupné na: doi:10.1007/978-3-030-32025-6

MIKUŠOVIČ, Dušan, 2007. Slovenská pospolitosť včera a dnes. *Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*. 2007, č. 1, s. 54. ISSN 1214-7737.

MUDDE, Cas, 2017. Populism: An Ideational Approach. *The Oxford Handbook of Populism* [online]. 2017, roč. 1, 1 [cit. 5.12.2019]. Dostupné na: doi:10.1093/oxfordhb/9780198803560.013.1

NOCIAR, Tomáš, 2012. Right-wing extremism in Slovakia. *International Policy Analysis*. 2012, s. 12.

POGUNTKE, Thomas a Paul WEBB, ed., 2005. *The presidentialization of politics: a comparative study of modern democracies*. Oxford ; New York: Oxford University Press. Comparative politics. ISBN 978-0-19-925201-5.

RAHAT, Gideon a Ofer KENIG, 2018. *From party politics to personalized politics? party change and political personalization in democracies*. First edition. Oxford ; New York: Oxford University Press. Comparative politics (Oxford University Press). ISBN 978-0-19-880800-8.

RAHAT, Gideon a Tamir SHEAFER, 2007. The Personalization(s) of Politics: Israel, 1949–2003. *Political Communication* [online]. 2007, roč. 24, č. 1, s. 65–80. ISSN 1058-4609, 1091-7675. Dostupné na: doi:10.1080/10584600601128739

SEKERÁK, Marián, 2020. Neliberálny populizmus na Slovensku: prípad tzv. rodovej ideológie. *Acta Politologica*. 2020, roč. 12, č. 1, s. 23.

VRAŽDA, Daniel, 2017. *Kotleba: Odkiaľ prišiel a ako je možné, že sedí v parlamente*. prvé. Bratislava: N Press, s.r.o. ISBN 978-80-972394-2-8.

ŽÚBOROVÁ, Viera, 2011. Prejavy personalizácie líderstva: perspektívy slovenských straníckych lídrov vo vzťahu k medializácii. *Stredoevropské politické studie*. 2011, č. 4, s. 21. ISSN 1212-7817.

ŽÚBOROVÁ, Viera a Ingrid BORAROSOVÁ, 2017. The Myth of the Angry Voters: Parliamentary Election in Slovak Republic. *Slovak Journal of Political Sciences* [online]. 2017, roč. 17, č. 1, s. 34–48. ISSN 1335-9096. Dostupné na: doi:10.1515/sjps-2017-0002

Noviny

AKTUALITY.SK, 2018. Politické strany budú mať limity na počet členov a zákaz mien v názvoch | Aktuality.sk. *Aktuality.sk* [online]. 2018 [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/632979/politicke-strany-budu-mat-limity-na-pocet-clenov-a-zakaz-mien-v-nazvoch/>

BENČÍK, Ján, 2018. Ako kotlebovci premaľovali firmu. *Denník N* [online]. 2018 [cit. 18.4.2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/1079204/ako-kotlebovci-premalovali-firmu/>

BIROŠOVÁ, Jana, 2020. Kotleba spojil utečencov s nákazou, čelí trestnému oznámeniu. *TA3.com* [online]. 2020 [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/1178984.html>

GAZDA, Imrich, 2017. Kotleba nadbieha veriacim modlitbou k Panne Márii. Falošný biskup mu neprekáža. *Konzervatívny denník Postoj* [online]. 2017 [cit. 16.4.2020]. Dostupné na:

<https://www.postoj.sk/25033/kotleba-nadbieha-veriacim-modlitbou-k-panne-marii-falosny-biskup-mu-neprekaza>

JESENSKÝ, Mikuláš a Eugen KORDA, 2009. Polícia rozohnala protest extrémistov, Kotlebu zadržala. *presov.korzar.sme.sk* [online]. 2009 [cit. 17.4.2020]. Dostupné na: <https://presov.korzar.sme.sk/c/4966724/policia-rozohnala-protest-extremistov-kotlebu-zadrzala.html>

KREMPASKÝ, Ján, 2020. Krížom a mečom. Dvaja kňazi zasvätili Kotlebu a ĽSNS Bohu a Márii. *domov.sme.sk* [online]. 2020 [cit. 16.4.2020]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22327881/dvaja-knazi-zasvatili-kotlebu-a-lsns-bohu-a-marii.html>

KUZMÁNY, Andrej, 2019. Prečítajte si dôvody, prečo súd nerozpustil Kotlebovu ĽSNS. *SME* [online]. 2019 [cit. 4.4.2020]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22109441/dovody-preco-sud-nerozpustil-kotlebovu-lsns.html>

KYSEL, Tomáš, 2019. Kotleba chce byť prezidentom, nevzdá sa v prospech Harabina. *Aktuality.sk* [online]. 2019 [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/662849/kotleba-chce-byt-prezidentom-nevzda-sa-v-prospech-harabina/>

MIKUŠOVIČ, Dušan, 2015. Demonstranti proti utečencom hádzali do ľudí kamene a ničili policajné autá (+video). *Denník N* [online]. 2015 [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/165440/demonstranti-proti-utecencom-hadzali-do-ludi-kamene-nicili-policajne-auta/>

MIKUŠOVIČ, Dušan, 2017. Čižnár podal na Najvyšší súd podnet na zrušenie Kotlebovej ĽSNS. *Denník N* [online]. 2017 [cit. 4.4.2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/775198/ciznar-podal-na-najvyssi-sud-podnet-na-zrusenie-kotlebovej-lsns/>

SITA, 2008. Ministerstvo rozpustilo Slovenskú pospolitosť. *SME* [online]. 2008 [cit. 4.4.2020]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/4176305/ministerstvo-rozpustilo-slovensku-pospolitost.html>

SITA, 2009. Najvyšší súd zrušil rozpustenie Slovenskej pospolitosti. *SME* [online]. 2009 [cit. 4.4.2020]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/4915711/najvyssi-sud-zrusil-rozpustenie-slovenskej-pospolitosti.html>

SITA, 2017. Kotleba prehral najsledovanejší súboj volieb. Víťaz vyvetrá. *TA3.com* [online] [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/1115776.html>

SITA, 2019. Harabin o spájaní s ĽSNS nerokuje, Vlast' pôjde do volieb samostatne. *SME* [online]. 2019 [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22249247/harabin-o-spajani-s-lsns-nerokuje-vlast-pojde-do-volieb-samostatne.html>

SITA, 2020a. Koaliční poslanci nechcú Kotlebu na čele výboru, no podpredsedovia z ĽSNS im neprekážajú. *domov.sme.sk* [online]. 2020 [cit. 18.4.2020]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22380920/koalicni-poslanci-nehcu-kotlebu-na-cele-vyboru-no-podpredsedovia-z-lsns-im-neprekazaju.html>

SITA, 2020b. Kotleba spochybnil znalca v kauze sporných šekov, proces odročili na apríl. *SME* [online]. 2020 [cit. 2.4.2020]. Dostupné na:

<https://domov.sme.sk/c/22350648/pokracuje-pojednavanie-s-kotlebom-obzalovanim-pre-kontroverzne-seky.html>

SITA, 2020c. Kotlebovci odmietli prísť do debát TA3. Oznámili to písomne. *TA3.com* [online] [cit. 16.4.2020]. Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/1175953.html>

SME, 2020a. *Najnovšie prieskumy dôveryhodnosti Marian Kotleba od agentúry Focus - Voľby SME* [online] [cit. 17.4.2020]. Dostupné na: <https://volby.sme.sk/pref/2/doveryhodnost/s/6071/marian-kotleba/focus>

SME, 2020b. *Prieskumy dôveryhodnosti politikov - Voľby SME* [online] [cit. 17.4.2020]. Dostupné na: <https://volby.sme.sk/pref/2/doveryhodnost>

TASR, 2018. Kotleba ohlásil kandidatúru na prezidenta. *Hospodárske noviny* [online]. 2018 [cit. 18.4.2020]. Dostupné na: <https://slovensko.hnonline.sk/1754939-kotleba-ohlasil-kandidaturu-na-prezidenta>

Ostatné

DENNÍK N, 2016. Kotleba: Raz v tej vláde budeme. *Youtube* [online] [cit. 18.4.2020]. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=6MLES1_AaNg

KOTLEBA - ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2015. *Stanovy politickej strany Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko*. 2015.

KOTLEBA - ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2018a. ĽS Naše Slovensko predstavila protiimigračný zákon. *Youtube* [online] [cit. 16.4.2020]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=mhRYZNeYatk>

KOTLEBA - ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2018b. Proti teroru asociálov sme sa postavili v Snine, aj v Českej republike. *Youtube* [online] [cit. 16.4.2020]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=RLfabVBRnls>

KOTLEBA - ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2019a. Kotleba vyzýva Harabina: Spojme sily proti liberálom! *Youtube* [online] [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=hK86gX7O3G8>

KOTLEBA - ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2019b. Vyhlásenie Mariana Kotlebu k výsledku prezidentských volieb. *Youtube* [online] [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=xF2HWJN6Kns>

KOTLEBOVCI - ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2019. *Stanovy politickej strany Kotlebovci - Ľudová strana Naše Slovensko*. 2019.

KOTLEBOVCI - ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2020. PREDVOLEBNÝ PROGRAM ĽS NAŠE SLOVENSKO 2020. *Ľudová strana Naše Slovensko* [online] [cit. 16.4.2020]. Dostupné na: <http://www.naseslovensko.net/nase-nazory/predvolebny-program-ls-nase-slovensko-2020/>

ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2010. *Stanovy politickej strany Ľudová strana Naše Slovensko*. 2010.

ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO, 2020. *Výročné správy ĽSNS 2010-2018*. 2020. B.m.: Ministerstvo vnútra SR.

ĽUDOVÁ STRANA SOCIÁLNEJ SOLIDARITY, 2009. *Stanovy Ľudovej strany sociálnej solidarity*. 2009.

MARTINICKÝ, Pavol, 2020. *BLOG: Ako kňaz Kuffa biskupov prekabátil (Pavol Martinický)* [online] [cit. 16.4.2020]. Dostupné na: <https://blog.postoj.sk/51908/ako-knaz-kuffa-biskupov-prekabatil>

MINISTERSTVO VNÚTRA SR, 2020. *Register politických strán a politických hnutí* [online] [cit. 2.4.2020]. Dostupné na: <http://ives.misnv.sk/rez/registre/pages/detailps.aspx?id=153101>

NAJVYŠŠÍ SÚD SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2006. *Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 3 Sž 79/2005-54* [online]. 2006. Dostupné na: https://www.nsud.sk/data/att/85252_subor.pdf

RTVS, 2018. Diskusia o predčasných voľbách - Kotleba, Galko, Matovič, Kollár. *Youtube* [online] [cit. 16.4.2020]. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=L-P_08VP-pY

SLOVENSKÁ POSPOLITOSŤ, 2008. Slovenská pospolitost' – Kto sme? Čo chceme? Čo robíme? | Weblog Slovenská pospolitost'. *www.pospolitost.wordpress.com* [online] [cit. 4.4.2020]. Dostupné na: <https://pospolitost.wordpress.com/2008/03/26/slovenska-pospolitost-%E2%80%93-kto-sme-co-chceme-co-robime/>